

JÖNKÖPING INTERNATIONAL BUSINESS SCHOOL
JÖNKÖPING UNIVERSITY

Att motverka etnisk diskriminering

- ur ett individuellt perspektiv

Magisteruppsats inom Statsvetenskap

Författare: Emir Jukovic

Handledare: Benny Hjern

Jönköping December 2005

Magisteruppsats inom Statsvetenskap

Titel:	Att motverka etnisk diskriminering – ur ett individuellt perspektiv
Författare:	Emir Jukovic
Handledare:	Benny Hjern
Datum:	December 2005
Ämnesord	Diskriminering, Etnicitet, Integration, Rasism, Representation

---

Sammanfattning

Etnisk diskriminering är ett fenomen som kommit att bli allt mer vanligt förekommande i den mediala debatten. Sedan några år tillbaka utreds också diskrimineringsstendenserna från statens sida, och nyligen har mer anslag garanterats statens särskilda utredare. Förekomsten av debatt och utredning vittnar om att det är ett allvarligt och utbrett samhällsproblem som i längden är ohållbart. Med ständigt växande minoritetsgrupper och framväxten av ett alltmer multietniskt samhälle i Sverige är det därför viktigt att så snabbt som möjligt komma ur den problematik som idag tar form genom etnisk diskriminering. Det finns en bred uppfattning om att bekämpningen av etnisk diskriminering utgör nyckeln till integration, mångfald och jämlikhet.

Denna uppsats tar sin utgångspunkt i invandrarhistoriken som är den största bidragande faktorn till att Sverige idag är multietniskt. Sedan löper uppsatsen vidare genom att med hjälp artiklar, litteratur, utredningar, rapporter m.m. visa hur diskrimineringen ser ut idag, var den förekommer, vilka förklaringar den har samt att påvisa åtgärdsbehovet. Mycket av detta faller givetvis inom ramen för den existerande samhällstrukturen och en mängd teorier finns om hur både rasism och diskriminering yttrar sig.

I litteraturen beskrivs diskrimineringen som ett strukturellt problem där alla samhällsnivåer är inblandade, vilket förstås innebär att det krävs stor kraftsamling på alla områden mot diskriminering. Jag menar här att en mycket god bas för att finna felen samt föreslå riktlinjer för fortsatt antidiskrimineringsarbete bör starta på individnivå. Uppsatsen fortsätter därför naturligt genom att resultaten av en intervjuserie som gjorts vid Högskolan i Jönköping presenteras och analyseras. Mot bakgrund av den teoribildning som läggs fram i början av uppsatsen dras sedan slutsatser baserade på befintliga teorier och resultat som de personer som intervjuats har redovisat.

Idag görs redan en hel del för att bekämpa etnisk diskriminering, men det är egentligen skrämmande lite med tanke hur vanligt fenomenet är. I december 2004 kom rapporter i

media som visade att över en tredjedel av 4000 personer som tillfrågats svarade att de blivit diskriminerade, flera av dem systematiskt. Där lades också konkreta åtgärdsförslag fram på vad som behöver göras. Utvecklingen är dock mycket långsam och det finns ett brett miss- troende bland invandrade svenskar för att staten och samhället aktivt handlar för att stävja diskrimineringen.

I uppsatsen skisseras dels förslag på åtgärder som baseras på vad som kan bekräftas och vad som kan förkastas av de svar som intervjuerien gett, dels varför utvecklingen är så trögrörlig. Denna typ av problematik är komplex, men genom uppsatsens förlopp kommer grunden till problematiken klarläggas. Genom ett gediget fokus på individuella åsikter, upp- fattningar och erfarenheter läggs flertalet svarsalternativ fram.

Innehåll

1. Inledning	5
1.1 Syfte	6
1.2 Metod.....	7
1.2.1 Intervjuformatet specificerat	8
2. Från rasbiologi till etnisk diskriminering.....	11
2.1 Restriktiv politik	11
2.2 Sverige blir multietniskt	12
3. Etnisk diskriminering som begrepp	14
3.1 Diskrimineringens förklaringar	15
3.1.1 Individer och samhällseliter	15
3.1.2 Diskriminerande elitgrupper	16
3.1.3 Politik och diskriminering	16
3.1.4 Nätverkande grupper inom diskriminering	17
4. Diskrimineringens förekomst	19
4.1 Tendenser och praxis i olika sektorer	19
4.1.1 Arbetsmarknaden	19
4.1.2 Boendet.....	20
4.1.3 Media	20
4.1.4 Rättsväsendet	20
4.1.5 Utbildningssystemet.....	21
4.2 Något om konsekvenserna av diskriminering	21
5. Åtgärdsbehovet.....	24
5.1 Lagstiftning.....	24
5.2 Behovet av åtgärder på det civila planet.....	26
6. Uppfattningar på individnivå.....	30
6.1 Rösterna i sin helhet.....	31
6.1.1 Vem bär ansvaret för att diskrimineringstendenserna bryts?	31
6.1.2 Lagar och institutioners funktion.....	32
6.1.3 Tilltro och kunskap	32
6.1.4 Det civila samhällets funktion	33
6.1.5 Vem/Vilka diskrimineras?	34
6.1.6 Diskrimineringens omfattning	35
6.1.7 Självpupplevd diskriminering	36
6.1.8 Framtidsstrategi	37
7. Tolkningen av individernas åsikter	39
7.1 Problemet etnisk diskriminering	39
7.1.1 Lagstiftningsförfarandet	40
7.1.2 Misstroendet.....	41
7.1.3 De civila aktörerna	42
7.1.4 Rasism och diskriminering	43
7.1.5 Omfånget och upplevelsena	44
7.2 Strategiska åtgärder	45

8. Slutsatser och kommentarer.....	48
Referenser	51
Bilaga	54
Grundinformation om undersökningen.....	54
Frågeunderlag för intervju	54
Exempel på svarsunderlag	56

1. Inledning

Sverige har mot bakgrund av en mycket massiv immigration under 1900-talet kommit att stå inför ett omfattande problem. Efter att ha utvecklats från ett relativt homogent till ett multietniskt samhälle är det idag ett faktum att Sverige genomsyras av etnisk diskriminering, för detta finns flera indikatorer. Samtidigt ses diskriminering som oacceptabelt och otidsenligt, ett fenomen som välfärdsstaten i längden inte har råd med.

Forskningen tyder på att problemet är strukturellt, färsk forskning visar att skrämmande många någon gång blivit diskriminerade, vissa av dem systematiskt. Samtidigt ökar misstron mot samhällets förmåga att lösa detta problem, det är få enskilda som agerar, många vägrar erkänna det som ett samhällsproblem. Det ställs krav på många sektorer, inte minst gäller det politiker, institutioner, myndigheter, arbetsgivare och lokala aktörer som kommuner.

Under stora delar av 1900-talet hade immigranter högre sysselsättningssiffror än infödda svenskar. Denna bild har kraftigt förskjutits och under början av detta årtusende möter vi en ökad uppdelning av samhället i form av segregering, diskriminering på arbetsmarknaden och vad som allmänt betecknas som utanförskap. Detta är ohållbart då andelen människor med utländsk bakgrund i Sverige utgör omkring 20 %. Framtiden ställer stora krav på länders förmåga att ta tillvara sitt humankapital då det kommer att vara stor konkurrens om kompetent arbetskraft. Jag använder mig här av ett citat i förtydligande syfte;

"The country that does not protect its foreigners soon goes under. As time passes the foreigners are becoming the new nations"(Ireland 2004, s.210).

Dessutom utgör den etniska diskrimineringen ett demokratiskt problem. De undersökningar som publicerats i media, och utredningen om strukturell diskriminering, visar att det finns mycket att önska, från lägsta till högsta nivå i samhället. Vad jag vill påvisa med detta är att ett icke-aktivt arbete för att förhindra diskriminering riskerar skapa ett 'vi och dom'-system, där samhälleliga strukturer inte lever upp till befolkningens förväntningar. Allt tyder på att den politiskt uppbyggda, traditionella samhällstrukturen i Sverige är föråldrad i förhållande till den förändrade befolkningsstrukturen, vilket indikerar att 'nationen' och 'staten' inte längre är nära sammankopplade. Sverige tenderar, som vi skall se, att ha en långsam utveckling i denna typ av frågor, inte minst när det gäller lagstiftning, men även när det handlar om andra förebyggande funktioner.

För några år sedan tillsatte regeringen en speciell utredningsgrupp och utvecklingen har i någon mån varit positiv. Det har tillkommit en hel del ny och relevant lagstiftning, samti-

diget som det lokala intresset ökat. Men misstroendet är fortfarande stort bland invandrare, en nyligen gjord undersökning visar att endast 6 % av de utsatta anmäler etnisk diskriminering. Innan den nuvarande utredningen ens lagts fram har regeringen beslutat om nya anslag för vidare utredning, det är bra, men det antyder också att utvecklingen hittills varit långsam.

Denna uppsats tar sin början i svensk invandrarhistorik och går vidare genom att förklara och teoretisera begreppet etnisk diskriminering, en grund för fortsättningen. De inledande kapitlen inkluderar såväl definitioner och teori som undersökningar och rapporter. Olika typer av källor varvas för att ge en bild dels av hur diskrimineringen ser ut, dels av vad som görs för att motverka den.

Även om det idag, genom en radikalare utveckling på området, görs mycket för att stävja diskrimineringen, finns ett obestridligt åtgärdsbehov. Som språngbräda i uppsatsen har därför en serie intervjuer gjorts. Den syftar till att belysa olika personers erfarenheter och uppfattningar om etnisk diskriminering. Förhoppningen är att intervjuundersökningen skapar bärkraft åt rapporten. Den går vidare i ett analytiskt avsnitt som gör en sammanvävning av de teoretiska och bakgrundsläggande delarna av arbetet samt av intervjuresultaten. Därefter dras slutsatser om vad som kan göras och var problemen återfinns inom ett av dagens absolut största samhällsproblem, etnisk diskriminering.

1.1 Syfte

Målet med denna uppsats är att undersöka etnisk diskriminering och med en teoretisk bakgrund söka förklara vad som kan göras för att motverka den ur ett individuellt perspektiv. Det har varit huvudfrågeställningar för arbetet.

Genom att konstruera en intervjuserie har min intention varit att söka svar på övergripande frågor som finns om etnisk diskriminering, d.v.s. hur det ter sig, varför det förekommer och var det är mest frekvent i dagens samhälle? Men framförallt har målet varit att söka riktlinjer för en fortsatt utveckling mot ett samhälle som karaktäriseras av mångfald istället för diskriminering.

Den stora frågan för uppsatsen är därmed hur Sverige rent praktiskt och strategiskt kan motverka den etniska diskrimineringen? För att nå svar på den frågan har en hel del underfrågor bearbetats. Förutom de underfrågor som presenterades ovan är följande viktiga; Var skall initiativen tas? Vilken närhet har enskilda personerna till diskriminering? Hur är tron på den svenska statens och det svenska samhällets förmåga att motverka diskriminering?

Mitt grundantagande är följande. För att överhuvudtaget kunna söka en lösning på problemet måste utgångspunkten tas på individnivå. Genom enskilda personers uppfattningar och erfarenheter söker jag svar på vad som kan göras. Syftet är att försöka formulera 'konkreta' svar på detta med hjälp av hur individen upplever problemet. Vad som undersöks är alltså individuella åsikter om var och hur initiativ skall tas för att bryta dagens diskriminerings-tendenser.

1.2 Metod

Flera metoder används för att leva upp till uppsatsens syfte. Grunden i uppsatsen är uppbyggd på traditionellt vis. De inledande kapitlen utgår från historik och ett urval existerande teorier. För att kunna konstruera en teoretisk bas har det varit nödvändigt att söka litteratur och artiklar. Det har gjorts på flera sätt för att skapa så många nyanser som möjligt.

De texter som använts har framförallt bestått av litteratur och artiklar. För att nå en bra sammansättning har jag sökt text genom bland annat biblioteksdatabaser och Internet. Men en del material har även valts efter förslag från statens offentliga utredare och med hjälp av myndigheter. I början av uppsatsen används huvudsakligen beskrivande och förklarande metod.

Efter den teoretiska grunden i uppsatsen övergår metoden till ett avsnitt som presenterar enskilda individers åsikter. Dessa åsikter presenteras inom ramen för en djupintervjuundersökning. Nedan följer en beskrivning av hur intervjuerien konstruerats.

I ett tredje skede används analyserande metod där den information som förvärvats genom intervjuer analyseras mot bakgrund av teorin. Meningen metodologiskt sett är att testa personernas uppfattningar och erfarenheter gentemot teori och debatt.

I enlighet med (van Kammen & Stouthamer-Loeber, 1997, s. 494-498) är detta att rekommendera vid insamling av den här typen data för att om möjligt förkasta eller bekräfta befintlig teori, debatt och utredning. Metoden är kvalitativ och används för att dra slutsatser om 'etnisk diskriminering' på grundval av multipla källor.

Metodiken har använts hänsynsfullt för att kunna generalisera och koppla resultatet till andra fall. Jag vill dock understryka att rapporten grundar sig på ett urval som gjorts bland studenter. Att koppla undersökningen till andra grupper kan därför vara känsligt, den bör ses som en separat fallstudie.

Metodiken har varit mycket lärorik, den har varit intressant och hjälpt mig att utveckla en professionell roll gentemot de intervjuade. På så sätt har den givit mig inspiration och möj-

ligheter att leva upp till uppsatsens syfte, att söka svar på de frågeställningar som angetts. De är kopplade till olika koncept, antaganden, förväntningar, teorier, debatter och utredningar om etnisk diskriminering. Användningen av flera metoder har gjort det möjligt att på ett smidigt sätt närma sig det slutliga, kommenterande kapitlet. På så sätt har metodologin gjort det möjligt att få svar på frågor kring diskrimineringens komplexa karaktär.

1.2.1 Intervjuformatet specificerat

Urvalet gjordes bland universitetsstudenter vid Högskolan i Jönköping. Orsaken till att välja universitetsstudenter är dels tillgänglighet, dels ett antagande om studenter är mer bekanta med den här typen av frågor än om man skulle gå ut och fråga allmänheten. I synnerhet i den internationella studentmiljö som finns i Jönköping. Jag passar här på att reservera mig för validiteten i detta antagande.

I intervjuerien ingick 21 personer som tillfrågades inom ett halvstrukturerat format. Med halvstrukturerat format menas att en frågelista följs som innehåller både enkel- och flerrik-tade frågor, samt ett utrymme för resonemang. Valet av denna form av intervju görs för att lämna utrymme åt den som blir intervjuad, för att på så sätt få fram mer detaljerad information. Valet har styrts av hur informationen skall samlas in samt hur den skall analyseras. Vidare har urvalet baserats på att blanda individer slumpmässigt ur populationen, i enlighet med den metodlitteratur som instuderats för studien (van Kammen & Stouthamer-Loeber, 1997, s.473).

Framförallt har vikt lagts på ämnet, längden, plats, frågor m.m. vid utformandet av intervjuunderlaget. Den frågeteknik som använts har varit förklarande och pedagogisk. Inga personliga åsikter eller argumentation har förts med de intervjuade. Istället har utrymmet för de intervjuade att resonera och sväva ut beaktats. Vidare har vikt lagts vid att ta hänsyn till kulturella känsligheter. Intervjun som sådan beskrivs detaljerat och utförligt med frågeformulär och svarsexempel samt grunddata i en bilaga. Resultat presenteras fortlöpande genom uppsatsen.

Intervjuerna har byggts upp kring ett urval av studenter från de fyra fackhögskolorna vid Högskolan i Jönköping. Syftet har varit att på individnivå undersöka fenomenet etnisk diskriminering, att stämma av enskilda individers personliga uppfattningar och erfarenheter av etnisk diskriminering. Eftersom det handlar om en kvalitativ undersökning baserad på flera frågor, ansåg jag intervju vara det bästa tillvägagångssättet. Metodformen passar bäst för syftet med uppsatsen, för teori och bakgrund samt dess frågeställningar. Genom att göra intervjuer kommer mer information fram och svaren blir mer detaljerade och bärande.

Att konstruera en intervjuserie är givetvis inte enkelt, en mängd saker bör tänkas över. Generellt sett har det handlat om att vara flexibel. Först och främst har det handlat om att konstruera intervjuerna på ett sådant sätt att frågorna ger svar på uppsatsens frågeställningar (Bickman, Rog & Hedrick, 1997, s.80). I uppbyggnaden av undersökningen har det varit viktigt att producera ett enkelt och välriktat schema. Detta har inkluderat moment som var, när och hur intervjuerna skall göras. Vidare har det handlat om hur informationen skall analyseras, vilka undersökningen riktas till, samt hur stort urvalet skall vara och vilka undersökningen riktas till.

När jag började utforma frågor för intervjuerien hade jag en mängd frågor, dessa kom efterhand att skäras ner till nio huvudfrågor, med ett antal underfrågor. Efter att sedan ha testat frågeunderlaget på två personer, skars formuläret ned ytterligare, åtta huvudfrågor kom att bli den slutgiltiga versionen. När man konstruerar en intervju, är det en hel del saker man bör hålla reda på, bland annat ämnesval, längd på intervjun, plats, frågor, flexibilitet (Yin, 1997, s. 382-387). Det jag valde för min undersökning är vad som kallas ett halvstrukturerat format som använder en frågelista med både enkelriktade och flerriktade frågor. Detta skapar frihet för å ena sidan den intervjuade, men också för den som intervjuar, vilket gör att en god kontakt och intervjumiljö skapas. Intervjun får lite samtalskaraktär.

När jag gjorde intervjuerna, var det avgörande att skapa en så trygg omgivning som möjligt för den intervjuade, detta för att skapa en bättre kontakt. Urvalet har gjorts slumpmässigt genom att jag tillfrågat flertalet individer vid de olika fackhögskolorna vid Högskolan i Jönköping. Vanligast har varit att jag stått i de respektive entréerna och frågat folk om de kan tänka sig att ställa upp. Om de tackat ja har de fått välja tidpunkt och plats, nästan utan restriktioner. Schemaproblem har uppstått, och ibland har den valda lokalen inte passat, det har varit för mycket folk runt omkring. Vanligaste tillhållet har varit Handelshögskolans uppehållsrum samt vid enstaka tillfällen kafeterian i biblioteket.

För att på detta sätt tillfråga personer krävs grundliga förberedelser. Det handlar om att kunna förklara målet och innehållet i studien samt att använda sig av en förståelig terminologi (Yin, 1997, s. 386). Vidare handlar det om att precisera längden på intervjun och frågeformatet. Användande av penna och papper som dokumentationsteknik visade sig vara en vinnande stil. Andra former som användning av dator och inspelning beskrivs ofta i litteraturen som distraherande, det blir t.ex. svårare att hålla intervjun anonym vid inspelning (Yin, 1997, s. 385)

I en undersökning av detta slag är det centralt att man håller en objektiv position genom undersökningen. Detta har beaktats särskilt genom att undvika att uttrycka personliga åsikter och genom att hålla rollen som intervjuare stadig. Det skall dock tilläggas att klagoranden varit nödvändiga när svårigheter uppstått, t.ex. när svar som 'nej' eller 'vet ej' dykt upp.

Under arbetets gång har även andra svårigheter uppstått. Urvalsstorleken bestämdes från början till ungefär 20 personer. Slutresultatet blev 21, men om alla de personer jag bestämt tid med hade infunnit sig hade antalet varit närmare 40, vilket hade varit bättre genom att undersökningen då fått mer bärkraft. 21 personer får för denna serie intervjuer ses som ett rimligt urval då utfrågningen varit detaljerad. Den tid som krävs för att genomföra och analysera intervjuerna skall också beaktas. Intervjuerna har varierat lite i längd mellan en timme och en timme och trettio minuter. Renskrivningsarbetet kan beräknas till ungefär 40 minuter per person. Fem minuter per fråga är alltså vad som ungefärligen spenderats, och resten har utgjorts av introduktion, klargöranden samt avslutning.

Ett annat problem har varit att få jämn fördelning bland de olika fackhögskolorna. Vid Hälsohögskolan, och Högskolan för Lärande och Kommunikation har de tillfrågade haft en ganska negativ inställning. Ingenjörshögskolan har också varit problematisk. På Handelshögskolan var man mer villig att ställa upp på intervju. Det är också så att de människor som inte dök upp till intervju, trots att tid avtalats, oftast kom från de tre förstnämnda fackhögskolorna. Att förklara varför är svårt. En anledning är troligtvis att intresset för den här typen av frågor förefaller vara större på Handelshögskolan. Andra anledningar kan vara formatet och längden på intervjun. Antalet internationella studenter på respektive fackhögskola spelar även det en roll.

Ibland har jag fått nejsvar vid tillfrågan. Det har då gällt att som intervjuare vara professionell och tacka för sig utan att trycka på. Den största svårigheten har varit personer som man bestämt tid med men som av olika anledningar inte dykt upp, eller inte meddelat att man inte kan komma trots att telefonnummer delats ut. Detta har förstås lett till stora tidsförluster, arbetstid som inte kommit till nytta. Samtidigt har det varit en nyttig erfarenhet.

För urvalet gjordes bedömningen att underlaget blir bäst om omkring en tredjedel har helsvensk bakgrund, och två tredjedelar annan etnisk bakgrund, samt att hålla fördelningen jämn mellan kvinnor och män. Detta för att inkludera så många olika 'etniska' grupper som möjligt, samt att få fram två grupper som kan jämföras med varandra. Dessa mål har uppnåtts och resultat och analys följer i rapporten.

2. Från rasbiologi till etnisk diskriminering

Ur ett diskrimineringsperspektiv med fokus på etniska frågor är det av stort intresse att beskriva och förklara framväxten av det multietniska samhället i Sverige. Detta går inte helt utan tvetydigheter då det finns olika uppfattningar i historieskrivningen. Avsikten med detta avsnitt är att ta fram en bild av hur invandringen sett ut i Sverige för att skapa en referensram som under arbetets gång kan visa sig vara av betydelse.

Sverige har blivit ett invandrarland under det senaste århundradet, och det är intressant att studera invandringen med fokus på etnisk diskriminering. Jag vill samtidigt påpeka att utvandringen från Sverige under 1900-talet varit betydande. Med stöd av Lorentz (2001) kan man se att befolkningsstrukturen genomgått stora omvälvningar i Sverige. Medan ungefär 2,4 miljoner människor flyttade till Sverige under 1900-talet, flyttade 1,7 miljoner ut ur landet. Detta har lett till förändringar i populationens beståndsdelar och det är betydelsefullt för uppsatsen att klargöra vilken sorts invandring som skett och vilka förändringar den har lett till.

Trots att det i Sverige sedan lång tid har funnits minoritetsgrupper tillskrivs landet i början av 1900-talet ett lågt invandrarantal (Svanberg & Tydén 1992, s.245). Detta beror framförallt på att Sverige under denna tid hade en invandrandel som framförallt bestod av återinvandrade svenskar och människor från övriga nordiska länder samt en del människor från Tyskland och England. Även om det ibland sker detaljerat, så är inte avsikten med det här avsnittet att göra en detaljerad historieskrivning av den invandringen till Sverige. Avsnittet skall istället betraktas som en grov kartläggning av de befolkningsförändringar som skett.

2.1 Restriktiv politik

Början av 1900-talet karaktäriserades av en restriktiv politik vad gäller invandringen, framförallt p.g.a. första världskriget. Men det är viktigt att påpeka att denna period inte enbart utmärktes av restriktioner och återinvandrande svenskar, det var också under denna period som man började ta emot de första säsongarbetarna (Svanberg & Tydén 1992, s.248). Men i skuggan av första världskriget växte också rasbiologin fram. Den ledde till ytterligare restriktioner och ett distinkt åtskiljande av människor.

Sverige var det första land i världen som 1921 efter ett riksdagsbeslut inrättade ett statligt institut för rasbiologi (Svanberg & Tydén 1992, s.260). Rasbiologiska riktningar var föremål för stor debatt under 20- och 30- talet. En bidragande faktor var att nazismens framväxt i Tyskland skapade ytterligare restriktioner. Detta ändrades 1941, när de svenska myndigheterna förstod vad den nazistiska judepolitiken gick ut på. Det sägs att Sverige under 30-talet fick en positiv migrationsutveckling genom att invandringen för första gången var större än utvandringen. Denna utveckling berodde på att flyktingströmmarna ökade i omfång under och efter andra världskriget.

Efterkrigstiden utmärker invandringen till Sverige. Sverige hade då i ett akut behov av arbetskraft, och politiken kom istället att styras av konjunkturen (Svanberg & Tydén 1992, s.328). Myndigheter och företag skapade tillsammans en omläggning som bland annat innebar att viseringskravet slopades för flertalet länder.

Under 30-talet hade den årliga invandringen legat på omkring 30.000 personer per år. Dessa invandrare kom huvudsakligen från andra nordiska länder och från Tyskland, den utgjordes framförallt av flyktinggrupper. När så arbetskraftsimporten tog fart under 1950- 60- och 70- talen, blev det en större variation bland de invandrade. De kom till en början huvudsakligen från andra nordiska länder, men antalet från andra länder såsom Tyskland, Österrike, Ungern, Italien, Grekland och före detta Jugoslavien ökade markant. Invandrarantalet har varierat mellan 30.000 och 80.000 per år från 50-talet till idag(Lundh & Ohlsson 1999, s.40).

Det är intressant att observera fluktueringarna i svensk invandring. Under 80- och 90-talen kom invandringen huvudsakligen att bestå av flyktingar och anhöriginvandring. Denna typ av invandring har varit bestående och idag har Sverige en befolkning med ursprung i över 160 länder, nedan följer siffror på de största invandrargrupperna 1997(Lundh & Ohlsson 1999, s.41);

- Invandrare från nordiska länder förutom Sverige: 286 531
- Invandrare från Europa förutom Norden: 313 284
- Invandrare från Nord- och Latinamerika: 22 696
- Invandrare från Sydamerika: 48 744
- Invandrare från Asien: 220 832

Dessa siffror är några år gamla, men de fyller syftet att skapa en ungefärlig bild av hur den svenska befolkningsstrukturen ser ut. Idag anges antalet invandrare till ungefär 1 miljon människor, och om man räknar in barn till de invandrade uppgår siffran till 1,8 miljoner. Detta är ca 20 % av Sveriges befolkning vilket antyder att det under 1900-talet och fram till idag skett en mycket stor förändring. Dels är andelen invandrade större, men framförallt är Sverige idag vad som kallas ett multietniskt samhälle. Aldrig tidigare har befolkningsstrukturen varit så varierad som den är idag.

2.2 Sverige blir multietniskt

Det multietniska Sverige är direkt föranlett av den invandring som skett. Invandrapolitiken har varit mycket varierande under perioden. Sverige började under första delen av 1900-

talet med att ta emot återvandrade svenskar för att en bit in på seklet gå över till flyktingmottagande. De riktiga förändringarna sker efter andra världskriget då arbetskraftsinvandringen sätter fart, och senare när flyktinginvandringen återkommer tillsammans med anhöriginvandring. Invandringen motsvarar under perioden efter andra världskriget närmare 1,5 miljoner människor. Här sker en förändring som ställer krav på samhället och politiken.

Politiken har också varit mycket olika från period till period. Detta har förstås att göra med vilken typ av invandring som skett. När nordiska och baltiska flyktingströmmar kom under 30-talet ställdes inga stora krav på politiken. Dessa integrerades relativt snabbt i det svenska samhället genom att de fick arbete i industrierna, där efterfrågan på arbetskraft ökat p.g.a. världskriget. När sedan arbetskraftsinvandringen kom igång, var mönstret snarlikt. Detta därför att proportionen invandrare under den tiden inte var lika stor som den är idag.

Under perioden efter 50-talet och länge in på 1900-talets andra hälft var arbetslösheten bland invandrare mindre än bland svenskar, idag är det helt annorlunda. Den markanta vändningen ställer en hel del frågor om den utveckling som skett. Arbetslösheten bland invandrare beräknas idag till mellan 35 och 40 %. Efter de stora flykting- och anhöriginvandringar som skett framförallt under 80- och 90-talen har helt andra krav ställts på integrationspolitiken. Den storskaliga immigration som skett till Sverige under 1900-talets andra hälft ställer helt andra krav på institutioner, organisationer och samhället rent allmänt.

Det stora antalet invandrare har bidragit till att Sverige blivit multikulturellt och multietniskt. Vissa förespråkar assimilation, medan andra talar om ett kulturpluralistiskt Sverige för att få samhället att fungera (Svanberg & Tydén 1992, s.365). Samtiden visar att ingetdera har skett. Snarare visar den på ökade problem med invandrar- och integrationspolitiken, och framförallt finns tecken på ökad etnisk diskriminering. Allt fler invandrare och människor med utländsk härkomst uppfattar etnicitet som ett hinder för att lyckas socialt och personligt i Sverige. I en nyligen gjord undersökning (Amin 12/12-2004, redovisad i Dagens Nyheter) visar resultaten bland 4000 tillfrågade att över en tredjedel angivit att de blivit etniskt diskriminerade. Dessutom anger en majoritet av dem att de blivit systematiskt diskriminerade, alltså vid flera tillfällen.

Min avsikt är att mot bakgrund av denna historieskrivning, ge mig in på att analysera ett av vårt största samtida samhällsproblem, nämligen etnisk diskriminering. Jag börjar med att klargöra och definiera begreppet.

3. Etnisk diskriminering som begrepp

Det är svårt att ge en enkel definition av diskriminering. En grunddefinition är att särbehandling som direkt eller indirekt missgynnar en eller flera grupper är diskriminering (Integrationsverket 2004, s.109). Om man kopplar detta till etnisk diskriminering förstår man att det handlar om grupper som kategoriseras p.g.a. nationalitet, etnisk tillhörighet, kulturell bakgrund och religion, liksom skillnader i utseende (de los Reyes & Wingborg 2002, s.11). Utgångspunkten för diskriminering är förstås förutfattade meningar, d.v.s. fördomar och stereotyper. Dessa skapar en grund som gör att människor inte blir lika behandlade och lämnar utrymme för diskriminering. Individerna som sådana begränsas i sitt handlingsutrymme och möjligheter till val.

Det finns olika indelningar av den diskriminering som sker, vanligast är strukturell, institutionell och individuell diskriminering. Strukturell diskriminering avser en förutbestämd ordning som genomsyrar hela samhället, varvid vissa är överordnade medan andra är underordnade. Strukturell diskriminering är således en maktstruktur som utmärker skillnader mellan människor och befäster attityder, fördomar och andra uppfattningar. På det hela taget handlar det om en diskriminering som sker både som institutionell praxis och på individbasis (Integrationsverket 2004, s.109). Strukturell är nära sammankopplad med institutionell diskriminering. Den innebär att diskrimineringen visar sig genom normsättning och rutiner inom organisationer och myndigheter. Det kan exempelvis handla om förutfattade meningar vid arbets- och bostadsansökan. På individnivå handlar det om personliga normer, värderingar, attityder som leder till att andra diskrimineras. Att tala om strukturell diskriminering är att säga att den groor överallt genom framförallt makt, normeringar och värderingar.

Att diskrimineringen är omfattande är obestridligt, frågan om varför den sker är av betydligt större relevans. Men inget enkelt svar finns tillgängligt. I grund och botten handlar det om fördomar och stereotyper. En av de största och mest destruktiva stereotyperna är att det inte förekommer någon diskriminering eller några fördomar.

Diskrimineringen ser olika ut i olika samhällssektorer. Men preferensdiskriminering är en av de vanligaste formerna, den går ut på att t.ex. arbetsgivare ogillar en grupp eller en viss individ oavsett om personen i fråga är kvalificerad för jobbet eller ej. Vidare tyder dagens segregerade bostadsområden på diskriminering, men den är även vanligt förekommande på krogar, och skolor, inom rättsväsendet och inom media för att bara nämna några områden (se bland andra de los Reyes & Wingborg 2002).

3.1 Diskrimineringens förklaringar

Trots att teorierna om varför diskriminering sker är många, vill jag här sortera ut några av dem. Dels finns det sociologiska teorier som bland annat ger stöd för att ideologier och deras framväxt är betydande för hur diskriminering visar sig (Lange & Westin 1981, s.45). Detta därför att minoritetsgrupper representerar en sorts konkurrerande ideologi vilket i sin tur skapar rasism och fördomar.

Liknande mönster kan ses inom institutionell praxis där framförallt uppdraget att tillgodose alla människor med lika rättigheter och möjligheter misslyckas. Resultatet av detta är att de samhällsskikt som är mindre etablerade rent ekonomiskt och utbildningsmässigt får ta tillvara det som finns tillgängligt.

I längden handlar detta om vem som kommer att besitta makten. De som sitter på makten skapar en dominans utifrån vilken de kan diskriminera. Denna typ av resonemang finns det stöd för i flera källor (se bland andra van Dijk 1993) som utgår ifrån att rådande makteliter såsom t.ex. politiker, media, företag m.m. har en avgörande roll i att de reproducerar normer och värderingar.

Vidare diskuterar Lange & Westin (1981, s. 50-51) diskriminering ur dels ett marxistiskt perspektiv, å andra sidan ur ett liberalt ekonomiskt perspektiv. I båda fallen omnämns diskriminering som en form av försäljningsknep, i det marxistiska fallet som en kritik till det kapitalistiska systemet. I den marxistiska kritiken är resultatet att diskriminering gynnar det kapitalistiska samhället, i den liberala är uppfattningen att diskriminering är skadligt. Utan att gå vidare i detta resonemang här vill jag klargöra att diskriminering är ett skadligt förekommande fenomen, varför återkommer jag till i ett senare skede av denna rapport.

3.1.1 Individer och samhällseliter

Det är viktigt att beakta de teorier som finns om skillnader mellan majoritets- och minoritetsgrupper. Denna teori utgår ifrån att samhället är uppdelat i olika skikt, med olika fördelning av resurser och etnisk stratifiering. Att det finns någon sorts inbyggt 'vi och dem' system i samhället föder ytterligare fördomar och bidrar på så sätt till diskrimineringstendenser (Lange & Westin 1981, s. 54).

I förlängningen finns också en hel del socialpsykologiska teorier, de utgår ifrån att människor i låga åldrar inpräntas med normer och värderingar om andra folkslag. Dessa är givetvis inte alltid diskriminerande, men i de fall de är det löper fördomarna och diskrimineringen vidare från generation till generation. Detta går hand i hand med diverse gruppbildningar och sociala nätverk som beroende på sin karaktär, tenderar att reproducera rädsla och fiendtlighet inför det främmande. På det individuella planet är orsakerna till att diskriminering förekommer ofta rent psykologiska. I många fall handlar det om att hävda sig, eller ge ut-

tryck för något man inte fått utlopp för någon annanstans. Ibland rör det sig om att försvara en viss grupp, vilket ofta sker detta genom en kategorisering av människor.

I samtliga fall baseras den uttryckliga diskrimineringen mot andra grupper eller individer på fördomar. Enligt psykologiska teorier (Lange & Westin 1981, s.82) beror fördomsfulla personlighetsdrag i största allmänhet på uppfostran och auktoritära ideologier. De skapar fördomar och bär med sig föreställnings- och värderingssystem som människor använder för olika syften. Alla teorier i all samhällsforskning utgår från att det är fördomar, stereotyper och förutfattade meningar som ger upphov till diskriminering.

3.1.2 Diskriminerande elitgrupper

I detta sammanhang är det intressant att titta på en sorts över- och undernivå i förklaringarna. Undernivån handlar om diskrimineringstendenserna som finns hos individer och som har beskrivits ovan. Men i förlängningen handlar det också om grupperingar och olika elit-skikt i samhällsstrukturerna (van Dijk 1993, s.17).

Enligt van Dijk bör man snarare se den utbredda diskrimineringen och rasismen mot bakgrund av samhällstopparnas beteende än mot den enskilde individens. Anledningen är att elitgrupper fungerar som symboler för resten av samhället och på så sätt legitimeras och sprids rasism. Sättet detta sker på är genom diskurserna inom dessa elit-skikt, exempelvis inom politiken och bland företagen. Det som gör det möjligt för vissa elitgrupper att skapa ojämlikhet är att dem i mångt och mycket är mer privilegierade än andra människor. Dessa personer besitter makt, resurser och framförallt kunskap. Genom detta skapas en dominans utifrån vilken normer, värderingar, attityder och sist men inte minst ideologier föds. Denna tendens återfinns i de allra flesta länder och Sverige är inget undantag. Elitgrupperna definieras framförallt som toppar inom organisationer och insitutioner, men kan sträcka sig så långt som till inflytelserika skådespelare och andra aktörer. Poängen är att det ligger i deras intresse att direkt eller indirekt påverka vanligt folk genom beslut, tal och diskurser. Elitdiskursen baseras vidare på att kontrollera vissa människor och genom att kontinuerligt göra detta skapas och reproduceras exempelvis rasism och diskriminering. Hur detta ter sig är olika på olika områden.

3.1.3 Politik och diskriminering

Inom politiken är det speciellt intressant att se på de effekter det har. Politikerna representerar folket, i vilken utsträckning detta görs är dock diskutabelt (se t.ex. Dahlstedt 2005). Representationen i sig är därför snedvriden redan från början genom att politikerna bara representerar den grupp människor som de har kontakt med och är influerade av, detta kan var akademiker och experter, men också vanliga medelklassmänniskor. Vad som därför debatteras och vilka regler som sätts beror direkt på politiker och deras administration.

När det handlar om just etniska frågor och diskriminering är det känt i både Nordamerika och Europa att den typen av frågor inte har haft, och inte har prioriterad status. Anledningen är att det trots att samhällen uppluckrats och blivit mer toleranta, fortfarande visar stora inslag av rasism och inte minst diskriminering. Samtidigt skall här inte politikernas diskurser underskattas med avseende på hur de påverkar andra elitskikt, t.ex. media och företagsvärlden.

I flertalet länder finns fortfarande inte speciell antidiskrimineringslagstiftning. Sverige är visserligen inte ett av dem länderna, men den långsamma utvecklingen inom området karaktäriseras av en ovilja bland regeringar i Europa att föra debatt och lyfta upp frågan om diskriminering på agendan (van Dijk 1993, s.62-67). Istället behandlas frågan efter vad som passar politikerna bäst själva. Att politiker som grupp bidrar till reproduktion av rasism och diskriminering genom normsättning och värderingar är det ingen tvekan om, att säga att de själva gör det vore dock grovt tilltaget. Poängen är att det inom länder i västvärlden inte verkar finnas något intresse bland politiker att få bort ojämlika förhållanden. Detta föder ständigt nya fördomar och mer diskriminering.

3.1.4 Nätverkande grupper inom diskriminering

Företagsvärlden och politiker är nära sammankopplade genom att politiker är med och beslutar om det klimat inom vilket företag skall agera (van Dijk 1993, s. 125). Genom att inte sätta regler som förhindrar diskriminering tillåts företagen en reproduktion av fördomar och stereotyper som involverar anställning och arbetslöshet såväl som utbyte av varor och tjänster. Inom företagsvärlden visar sig fortsättningsvis diskrimineringen framförallt genom förnekelse och undanflykter.

Företagen och politikerna, såväl som media är alla delar i ett nätverk av elitgrupper som tillsammans bidrar till att reproducera fördomar vilket spär på de diskrimineringsstendenser som vi allt tydligare kan se idag. Även fast detta så kallade nätverk av elitgrupper är omfattande (politiker, media, företag, akademiker, institutioner, organisationer m.m.) kan man säga att de når sin kulmen genom den mediala apparaten, inte minst i Sverige där den mediala apparaten klassas som en välfungerande statsmakt. Att reproduktionen av rasism och diskriminering når sin kulmen i media bör egentligen heller inte vara särskilt förvånande. Jag har hitintills skrivit några rader om t.ex. politiker och företag som återfödare av diskriminerande idéer, och nämnt några andra områden där det sker på liknande sätt. Ingen av dessa kategorier har dock samma genomslagskraft som media genom press, radio, television och internet (van Dijk 1993, s.241).

Den kunskap som bland vanliga individer finns om övriga eliter såsom förslagsvis politiker och företag, inhämtas allt som oftast genom medias olika funktioner. På detta sätt är media en stor maktfaktor, och medias möjligheter att vinkla olika saker skall inte underskattas.

Medieapparaten är inte beroende av vad som andra behagar, utan eliten som sådan spelar en helt egen roll, mycket genom att försöka öka försäljningen förstås. I just det här avseendet har media makten att producera i stort sett vadsomhelst, inte minst ojämnlighet mellan olika grupper. Vidare finns det bevis för att det inom den mediala världen existerar en underrepresentation och en direkt diskriminering vid rekrytering mot minoritetsgrupper (van Dijk 1993, s. 244). Detta i sin tur leder till att det finns en dominant grupp vars idéer, normer och värderingar representeras, medan andra går förlorade eller i många fall rent av diskrimineras genom att strukturen är ojämlik och skev i sin funktion. Detta är bevisligen fallet då minoritetsgrupper i mycket mindre utsträckning citeras.

Resonemanget och teorin som sådan skall inte ses som att alla elitgrupper är distinkt diskriminerande, men eliterna på olika nivåer i samhället har kontroll och tillgång till institutionella och organisatoriska redskap som symboliserar reproduktion (van Dijk, s. 284). Det är därför viktigt att beakta att det inte bara är individer som genom familjepåverkan och dylikt representerar fördomar, rasism och diskriminering, utan det är snarare så att olika strukturer runt om i samhället står för den största delen av rasism och diskriminering. Kombinationen av olika förekomst av diskriminering och rasism bör därför tas på största allvar.

Det råder inga tvivel om att den diskriminering som sker baseras på fördomar och att diskrimineringen idag är mycket utbredd. Jag vill här återigen påminna om den undersökning som publicerades i Dagens Nyheter (Amin, 2004-12-12). Den visar att över en tredjedel av de 4000 tillfrågade uppgett att de blivit diskriminerade, flertalet av dem systematiskt. Mot bakgrund av diskrimineringens definition, samt de orsaker som ger upphov till den, vill jag gå vidare med att visa på var diskrimineringen yttrar sig.

4. Diskrimineringens förekomst

Att många tillfrågade anger att de blivit etniskt diskriminerade är sig ett kraftfullt argument för att aktiva åtgärder bör vidtas. Det är samtidigt av hög relevans att diskutera var diskrimineringen förekommer någonstans. Det är svårt att inom ramen för uppsatsen kartlägga all diskriminering, men syftet med det här avsnittet är att lyfta fram de samhällssektorer där diskriminering förekommer mest..

Vissa samhällssektorer diskuteras livligare med avseende på diskrimineringstendenser, andra något mindre. Detta beror på hur diskrimineringen uppenbarar sig. Det är helt enkelt så att diskrimineringen inom vissa områden är lättare att se, medan den inom andra områden kan vara svårare att upptäcka. Förklaringen är ofta bristande forskning och fel fokus i denna typ av frågor. Men det är just dessa brister som klargör diskrimineringens strukturella karaktär.

4.1 Tendenser och praxis i olika sektorer

Det är viktigt att i detta skede påpeka att vissa sektorer är av speciell vikt med avseende på den etniska diskrimineringen. Vidare är var och en av sektorerna bärande i lösandet av diskrimineringens mycket problemartade karaktär. Här summeras några av de mest relevanta områdena. Syftet är att här tydliggöra diskrimineringens befintlighet genom att summera några av dess mest relevanta områden.

4.1.1 Arbetsmarknaden

Fokus för undersökning är ofta arbetsmarknaden. Diskrimineringstendenserna där anses framförallt kunna tillgodogöras genom att titta på skillnader i sysselsättning (de los Reyes & Wingborg 2002, s.14). Sverige har gått från ett läge där invandrare hade lägre arbetslöshet än svenskar, till ett läge där arbetslösheten bland invandrare ligger på mellan 35-40 %. En stor del av problemet läggs vid den tid som invandrare befunnit sig i Sverige, flyktingar och anhöriginvandrare har det t.ex. betydligt svårare att ta sig in på arbetsmarknaden. Vidare läggs ofta stor vikt vid språkkunskaper. Vad som är klart är att man framförallt i rekryteringsprocesser märker av etnisk diskriminering. Detta går dels att se genom att invandrare väljs bort vid anställningsförfaranden, dels genom det faktum att en mycket stor andel högutbildade är placerade på låga poster, är lågavlönade, eller rent av arbetslösa (de los Reyes & Wingborg 2002, s.25-28).

Enligt de los Reyes & Wingborg 2002 (s.34) är det också uppenbart att de som diskrimineras på arbetsmarknaden är vissa grupper. De som utsätts för diskriminering, rasism och trakasserier är framförallt invandrare utanför Europa och från länder i tredje världen. De mest frekventa uppfattningarna är att den här typen av invandrare har de mest avlägsna kulturella bakgrunderna och att de därför inte kan leva upp till 'sociala' krav. Den här typen

av diskriminering och missuppfattningar leder till ett kompetenslöseri som i längden är ohållbart för samhällets utveckling.

4.1.2 Boendet

Diskriminering på boendemarknaden är väldigt vanligt förekommande och detta märks inte minst genom de segregerade områden och gettobildningar som finns. Boendet klassas som en mycket viktig del av integrationsprojektet (Integrationsverket 2004, s.75-77) och det är tveklöst avgörande för utvecklingen. Som det ser ut idag i Sverige finns det mycket skarpa gränser mellan olika sociala skikt och det uppdelade boendet har långtgående konsekvenser. Bland annat resulterar det i en snedvridning av möjligheter och rättigheter och minskar chansen för en hel del människor att bli en del av det svenska samhället.

Genom att segregeringen får chans att gro, och genom att det diskrimineras vid bostadsansökningar fortsätter den negativa trenden, inte minst genom medias återspeglings. Media har i alla avseenden en mycket viktig funktion i att avspegla samhället och genom att konstant fokusera på den problematik som de segregerade områdena bär med sig, och genom att utkristallisera dessa områden som en utgångspunkt för kriminalitet, lever fördomarna och diskrimineringen vidare.

4.1.3 Media

En genomgående slutsats är att media dels befäster, men också föder och återföder rasism och diskriminering genom sin nyhetsrapportering, detta genom att felaktiga vinklar som ger uttryck för samhällets bristande funktion. Det handlar i de flesta fall om en negativ bild av förorter, samt en mycket negativ bild av ungdomar med utländskt ursprung (de los Reyes & Wingborg 2002, s.43-45). Här anges t.ex. ett fall av våldtäkt som den första veckan efter brottet förklaras rent psykologiskt, när det sedan kommer fram att de kriminella har invandrarbakgrund blir det ironiskt nog huvudrubriken i media. Ett annat exempel är den riktning media tagit efter terrorattackerna den 11 september. Efter detta har någon sorts islamofobi skapats genom att man i media pumpat ut information om bekämpandet av terrorism med fokus på den islamiska delen av världen. Media bidrar tveklöst till utvecklingen av attityder, fördomar och diskriminering genom sitt fokus.

4.1.4 Rättsväsendet

Den mediala funktionen är i mångt och mycket nära sammankopplat med rättsväsendet. Medias snedvridna vinkling av kriminalitet där folk av utländsk härkomst tillskrivs de mesta av brotten får delvis tillskrivas det svenska rättsväsendet (de los Reyes & Wingborg 2002, s. 46-50). Vad jag vill ha sagt här är att det finns ändlösa bevis för att rättsväsendet i sig självt är diskriminerande. Först och främst handlar det om hanteringen inom poliskåren, där rasism och diskriminering mot vissa folkgrupper är uppenbara. Det skall heller inte stickas

under stol med det faktum att människor med utländsk härkomst ofta döms hårdare i svenska domstolar.

Enligt de los Reyes & Wingborg 2002 (s. 47) känner sig många invandrare dömda på förhand. Rättsapparaten får ses som en av de viktigaste funktionerna i det moderna samhället, men bilden av dess funktion får ses som bristfällig, framförallt genom att den i många avseenden är diskriminerande.

4.1.5 Utbildningssystemet

Skolan är en annan avgörande arena där diskriminering utspelar sig. Till att börja med är det så att skolväsendet är en av de mest ensidiga institutioner som finns i Sverige p.g.a. de språkliga värderingarna. Den övervägande majoriteten fungerar som normsättare istället för att elevers erfarenheter och uppfattningar tas tillvara (de los Reyes & Wingborg 2002, s.36). På detta sätt hamnar elever av utländsk härkomst redan från början i underläge. Lärarna anses också i viss mån ha attityder som spär på diskrimineringen. Många elever känner sig utsatta och detta märks inte minst i betygsättningen samt i lärarnas ställningstagande till främmande kulturer. I det underlag som de los Reyes & Wingborg använder (2002, s.37) sägs 41 % av lärarna tycka att somliga kulturer är så olika den svenska att de aldrig kan anpassa sig.

Listan på diskriminerande områden i samhället kan göras lång, och enligt litteraturen råder det ingen tvekan om att diskrimineringen är strukturell. Det diskrimineras inom institutionerna, media, företagsvärlden, skolan, rättsväsendet, boendet och kanske framförallt på individnivå. Det talas mycket om en groende folkhemsrasism (de los Reyes & Wingborg 2002, s.71) vilken tog sin grund i det tidiga 1900-talets rasbiologiska anda. Som det ser ut idag finns det en över och en underordnad kategori människor. Det är ett vi och dem system där vardagsrasismen tillåter att vissa personer lyfts upp medan andra systematiskt särbehandlas.

På det hela taget handlar det om flera olika typer av diskriminering, bland andra individuell diskriminering, institutionell diskriminering samt strukturell diskriminering. Kortfattat kan sägas att den diskriminering som idagtar sig uttryck är systematisk och genomsyrar alla områden och är i ett stort behov av aktiva motåtgärder. Anledningarna beror förstås på de konsekvenser som diskriminering skapar, dessa är föremål för klagor i nästkommande avsnitt.

4.2 Något om konsekvenserna av diskriminering

Följderna av diskriminering är många och omfattande, i första hand för enskilda individer, men även för samhället som helhet. Ofta talar man om följderna i rent ekonomiska termer

vilket handlar om att skapa ett effektivt samhälle. Här har dels sysselsättningen en stor roll, dels den moderna inflationsmålpolitiken. Om inflationsmålet läggs åt sidan och koncentrationen istället faller på sysselsättningen uppdragas problematiken omedelbart. Diskrimineringen är en direkt bidragande faktor till att andelen människor med utländsk bakgrund har så höga arbetslöshetssiffror, många av dessa är dessutom högutbildade.

På detta sätt bromsas tillväxten och det finns underlag som visar att Sverige är ett av de länder i OECD som är sämst på att ta tillvara på kompetensen bland sina invandrare. Implikationerna för den svenska välfärdsstaten är många, invandrarna är inte bara en resurs för tillväxten utan utgör en grogrund för social framgång. Problemen med att komma in på arbetsmarknaden står i vägen som det ser ut nu, vilket bland annat beror på diskriminering och en byråkratisk samhällsstruktur (Integrationsverket 2004, s.142-145). Genom att få igång sysselsättningen bland invandrare, ökar man inte bara BNP och skattebasen, man skapar också helt andra möjligheter för individen att utveckla sig socialt.

Arbetsmarknaden ses som en nyckel i integrationen främst genom att den bidrar till att skapa acceptabla levnadsförhållanden för enskilda individer (Integrationsverket 2004, s.20). Vikten av konsekvenserna som etnisk diskriminering föder är knappast diskutabel. I all forskning framkommer att ekonomisk ojämlikhet resulterar i onda spiraler som leder till försämrad mental hälsa och välmående (Lenkerd 1995, s.31). Vidare är detta särskilt tydligt bland människor som är arbetslösa, dessa visar högra resultat på stress, negativa känslor, olycka, tillfredsställelse samt övrig stimulation som anställda individer upplever. Nedanstående citat förklarar diskrimineringstendenserna ytterligare;

"Why do we work? Work ties us to the real world that tells us whether or not our ideas and visions make sense; it demands that we discipline our talents and master our impulses. To realize our potentialities we must focus them in a way that relates us to the human community. We need to feel needed. And to feel needed, we must be evaluated by others in whatever coinage, tangible or not, culture employs. Our sense of dignity and self-worth depends on being recognized by others through our work. Without work we deteriorate. We need to work. Through work we express ourselves and practice commitment... Hope also drives us to work. We expect rewards according to our values. We hope work will bring us money, pleasure, appreciation, fame, power, knowledge, independence, a better world and possibly the satisfaction of creative fulfillment. The underside of hope is fear of not reaching our goals or measuring up to expectations. The urge to work is an emotional necessity directed by our values and opportunities. Thus, the strongest universal motivators to work are self-expression, hope and fear" (Lenkerd 1995, s.65-65).

Detta handlar om att bli erkänd som individ. Kanske är detta en av de värsta konsekvenserna av diskriminering, att inte bli erkänd och att konstant vara utanför samhället.

Denna typ av utveckling bidrar till det segregerade samhälle vi ser idag, med stora etniskt uppdelade bostadsområden. Genom denna typ av skevheter i samhället uppstår stora problem rent politiskt, inte minst genom ett ökat politiskt misstroende. Antalet röstande bland invandrare minskar hela tiden och vi har idag i Sverige en underrepresentation på alla nivåer i samhället, inte minst i den politiska sfären. Detta är något som i förlängningen kan skapa mycket allvarliga konsekvenser för demokratin. Om exkluderings-tendenserna får fortsätta genom etnisk diskriminering på olika samhällsområden så kommer det att leda till ett mycket utpräglat vi och dem system, där vissa representeras med andra inte gör det. Detta i sin tur skapar konsekvenser för individens möjlighet att påverka och utöva inflytande. Problemet måste lösas rent politiskt genom integration, normsättning, lagstiftning och attitydförändringar. Hur detta skall göras är givetvis inte någon lätt uppgift, men politisk föränderlighet är en bra startpunkt.

Som det ser ut idag leder den etniska diskrimineringen till ett ökat utanförskap, demokratiskt obalans, kompetenslöseri och en allt större uppdelning av samhället, samt vad som inte skall förglömmas; omedelbara negativa konsekvenser för individen. Detta ställer krav på reaktioner från samhällets olika funktioner.

5. Åtgärdsbehovet

Det finns idag ett kraftigt behov av direkta åtgärder mot etnisk diskriminering, inte minst stöds detta av litteraturen. Dess omfattning är skäl nog, men detta är egentligen bara ett skrap på ytan då det finns undersökningar som visar att det bara är 6 % av de fall av etnisk diskriminering som faktiskt anmäls (Amin 2004, s.1). Tendensen kräver eftergifter på en mängd samhällsnivåer, detta för att få bärkraft och effektivitet i antidiskrimineringsarbetet.

5.1 Lagstiftning

Traditionellt sett har lagstiftning kommit att användas intensivt för få bukt med problematik av olika slag, etnisk diskriminering skall inte vara något undantag. Lagstiftning utgör en form av grundpelare i moderna demokratier, och har använts återupprepligen för att bygga upp dagens samhällen. Rent konstitutionellt handlar det om skapandet av en verktygslåda som kan användas för att bekämpa brott och främja nationen och alla dess medlemmar. Anledningarna för att använda lagstiftning till att bekämpa etnisk diskriminering är många, grunden är att vinna legitimitet och på så sätt skapa lika rättigheter och möjligheter åt alla. Vidare är det viktigt att klargöra att så länge det finns grupper som diskrimineras existerar inte lika rättigheter och möjligheter, det är framförallt i detta avseende som lagstiftning är bärande.

Lagstiftning ses som ett vanligt och effektivt sätt att förändra attityder, beteende och vanor bland människor, framförallt genom att det har en normsättande funktion (Gur 1996, s.218). Lag anses kunna producera stabila värdegrunder utifrån vilka samhällen baserade på jämlikhet kan växa fram. I fallet etnisk diskriminering har det låtit dröja på sig. Förslagsvis beror det på (fördomsfulla) uppfattningar om att etnisk diskriminering inte förekommer, dels på att ytterst få fall rapporterats in. Dessa uppfattningar tillskrivs 80- och 90-talen och den diskrimineringsombudsman som finns idag tillkom inte förrän 1986. När institutionen utvärderades på 90-talet konstaterade man att inte ett enda fall hade blivit undersökt och förändringar och tillägg krävdes. Politiker försvarade den dåliga utvecklingen inom lagstiftningen med att det tidigare inte funnits något behov av det, samt att vilken funktion det hade var mycket diskutabelt. Vidare påstods att behovet växt fram med tiden, vilket i och för sig kan tillskrivas den stora invandring till Sverige som skett de senaste decennierna.

Å andra sidan beror det också på villigheten bland politiker att vidta åtgärder och utveckla lagstiftningen. Generellt sett har den svenska regeringen haft en god inställning till lagstiftning och hävdar att de är ett bra sätt att gå tillväga för att etablera långsiktiga värderingar och normer som skapar mer utrymme för argumentation och praktiska handlingar samt organisatoriskt arbete mot diskriminering. Men vad som verkligen skett är en helt annan fråga.

Diskrimineringsmannen som myndighet har gått från ett läge där den helt saknade sanktionsmöjligheter till att idag vara en myndighet som beaktar begreppet strukturell diskriminering, d.v.s. att lagstiftning finns mot alla typer av diskriminering (se DO-lagen 1990:130). Reformen och tillägg i lagstiftningen gjordes i en första omgång 1999 då även flertalet andra lagar reformerades, de andra lagstiftande myndigheterna mot diskriminering var jämställdhetsombudsmannen, handikappsombudsmannen samt ombudsmannen mot diskriminering p.g.a. sexuell läggning.

Det svenska ombudsmannasystemet baserar sig på att det finns en så kallad ombudsman i respektive myndighet. Ombudsmannen tillsätts i sin tur av regeringen och skall verka aktivt för att befrämja gällande lagstiftning samt ta emot anmälningar från människor som blivit diskriminerade. När lagen om förbud mot etnisk diskriminering i arbetslivet (DO-lagen, 1999:130) reformerades kom myndigheten att ta en helt annan skepnad. Den gick ifrån att i princip vara helt handlingsförlamad till att bli en myndighet som innebar ett helt nytt civilt skydds nät, vilket innefattade en hel del nytt skydd mot diskriminering.

Det nya skyddet omfattar deltagande på arbetsmarknaden, nyföretagande, yrkesutövning, medlemskap och bonus i arbetsmarknadsorganisationer samt fackföreningar. År 2003 utvidgades lagstiftningen ytterligare i och med att den kom att inkludera även varor, tjänster och hushåll. Med dessa lagar har myndigheten kommit att omfatta det strukturella problemet med etnisk diskriminering och flera lagar är på gång utlovar statens särskilda utredare. Nedan presenteras kortfattat lagstiftningens omfattning som numera gör att alla samhällsaktörer kan tilldömas straff mot etnisk diskriminering genom att bland annat bli skyldiga att kompensera brottsoffren;

1. Målet med lagstiftningen är att motverka etnisk diskriminering. Detta betyder att lagen fungerar för alla som känner sig diskriminerade av någon annan. Lagstiftningen omfattar alla delar av samhället med kravet att det skall röra sig om frågor som ras, religion och etnikst ursprung.
2. Regeringen fattar beslut om vem som skall vara ombudsman. Den som väljs uppmanas att arbeta lagenligt och säkerställa att lagen efterföljs på alla samhällsområden, t.ex. på arbetsmarknaden.
3. Genom sin expertis och rådgivning är ombudsmannen skyldig att se till att den diskriminerade parten tillgodogör sig sina rättigheter. Vidare skall ombudsmannen aktivt motverka diskriminering genom att initiera handlingar och föra dialog med institutioner, organisationer och företag, samt svara på åsikter från samhället.
4. Ombudsmannen skall aktivt arbeta för att ingen diskriminering sker vid rekrytering av arbetskraft. Detta skall göras genom ett samarbete med företag, organisationer och institutioner och därigenom befästa lagstiftningen.

En mer detaljerad beskrivning av lagstiftningen återfinnes i DO-lagen 1999:130, lag om åtgärder mot etnisk diskriminering i arbetslivet, lag 1999:131 om ombudsmannen mot etnisk diskriminering samt de tillägg som tillkommit 2003 och 2004(www.do.se 2005-05-15)

Att etablera lagar är visserligen viktigt, men att se till att de verkligen fungerar får ses som än viktigare. Framväxten av dagens lagstiftning är ett resultat av dels påtryckningar av det civila samhället, dels en mycket ökande befolkning med utländsk bakgrund. Samtidigt tenderar den traditionellt sett långsamma utvecklingen av lagar återspeglas i dess funktion. Trots att det numera tas ett stort avstånd från diskriminering och det definieras som oacceptabelt, är det idag få som aktivt gör något för att bekämpa diskrimineringen (Amin 2004, s.1). Endast 6 % av alla fall av etnisk diskriminering anmäls, vilket vittnar om att myndigheten trots omfattande reformer sedan dess födsel, fortfarande karaktäriseras av ineffektivitet.

Myndigheten som sådan har en mycket omfattande funktion med ombudsmannen i spetsen. Främst har den i uppgift att anmäla och döma fall av etnisk diskriminering som sker bland människor, i företag, organisationer, institutioner o.s.v. Myndigheten har även i uppgift att försvara lagstiftningen genom att aktivt bidra till mångfald på arbetsmarknaden samt utföra utredningar, anmälningar och förlikningar. I vilken mån detta sker är diskutabelt, rapporten i Dagens Nyheter (Amin 2004, s.1) visar att förtroendet för lagstiftningen är mycket lågt. Generellt anses att lagarna är nödvändiga, men att deras funktion är bristfällig, detta mestadels genom att få anmälningar kommer in, men också att få anmälningar faktiskt utreds och går vidare.

Enligt den debatt och teori kring etnisk diskriminering som idag finns tillgänglig, görs det klart att det behövs fler konkreta åtgärder. Till att börja med behövs det fler lagar, i undersökningen i Dagens Nyheter föreslås avkodifiering av bland annat arbetsansökningar, men också hårdare straff mot t.ex. krogägare genom att utskänkningstillstånd dras in. Den nya lagstiftningen börjar dock få positiva resultat genom att anmälningar då och då uppenbarar sig i media, att lagstiftningen på egen hand skulle vara tillräcklig är dock inte ett hållbart argument. Egentligen kan man tala om olika 'nivåer' av åtgärdsbehov, grovt draget kan man dela in det i två nivåer som är i behov av åtgärder. Dels handlar det om maktapparaten vilken inkluderar politiker, institutioner, myndigheter och lagstiftande organ, å andra sidan handlar det också om att skapa ett utökat civilt skydds nät.

5.2 Behovet av åtgärder på det civila planet

Efterfrågan på åtgärder på samhällsnivå är direkt kopplat till problematik, som t.ex. de svårigheter som etnisk diskriminering för med sig. Enkla resonemang som det som här följer förklarar situationen ytterligare;

”Makt har aldrig förändrat sig självt, det har alltid varit en fråga om organisering underifrån” (Lundgren & Lappalainen 2004, s.35, indirekt Dahlstedt 2003).

Enligt dessa författare är det vidare så att det i Sverige inte finns långa traditioner av aktiva handlingar på samhälls nivå. Försättningsvis lyder resonemanget att svenska politiker genom att fritt plocka bland andra länders erfarenheter systematiskt förnekar förekomsten av diskriminering och rasism, och därför faller fokus på invandrarna själva istället för på det rådande maktstrukturerna (Lundgren & Lappalainen 2004, s.9). Resultatet av detta är ett minskande förtroende, speciellt bland immigranter, i första hand mot politiker men i förlängningen mot samhället som helhet.

I litteraturen råder ingen tvekan om att civila rörelser är bidragande i skapandet av effektiv antidiskriminering. Framväxten av sådana rörelser i Sverige får dock ses som väldigt blek vilket beror på att problematiken i fråga till att börja med under en lång period inte blivit erkänd på politisk nivå. Länder som ses som starka i sin antidiskriminering har inte bara effektiva lagar, utan dessa ackompanjeras av starka civila organisationer som gör det möjligt att bekämpa diskriminering genom maktförändringar.

På sistone har en del NGO: er börjat dyka upp, mycket till följd av den nya lagstiftning som ägt rum. Men under en lång tid har denna typ av organisationer varit antingen svaga eller osynliga, ett resultat av dels förnekelse, dels av immigranternas politiska svaghet som skapat en oförmåga att hantera den ofta förekommande diskrimineringen. Man kan också se på detta mot bakgrund av andra typer av diskriminering som behandlats, det är alltså historiskt sett så att frågan om etnisk diskriminering skjutits åt sidan (Lundgren & Lappalainen 2004, s.22).

Länder som anses ligga långt fram i sin antidiskriminering har som tidigare nämnts haft en lång tradition av civila organisationer. Framväxten av sådana organisationer har i Sverige blivit ganska omfattande, en mycket lång lista på NGO: er kan med fördel skådas (www.sverigemotrasism.nu 2005-06-01). Dock är deras funktion fortfarande under diskussion, de sysslar mestadels med information och mottagande av anmälningar men inrapportering av anmälningar är så vag att man frågar sig hur funktionen egentligen är.

I många avseenden ses fackföreningar som än mer kraftfulla i sitt agerande mot diskriminering och många fackföreningar i Sverige arbetar aktivt emot etnisk diskriminering, t.ex. LO. Anledningen till att fackföreningarna ses som effektiva är att dem arbetar mot många områden samtidigt. Huvudmålen handlar om arbetsvillkor såsom löner, kollektivavtal, anställningsvillkor m.m. men dem arbetar inte uteslutande med regler utan även med utbildning, publikationer och antidiskriminering. Samtidigt är förtroendet för fackföreningarna lågt,

underökningen i Dagens Nyheter (Amin 2004, s.1) vittnar om att endast var sjunde person anser att fackföreningar vidtar tillräckligt omfattande ansträngningar mot diskriminering.

Eftersom facken har ett ansvar att dels värva så många medlemmar som möjligt, men samtidigt ett ansvar att stödja alla som drabbas av orättvis och diskriminerande behandling, minskar legitimiteten i dess arbete. Vidare tenderar fackföreningsrörelserna ibland i någon mån vara 'över-preventiva' vilket får tillskrivas Lagen om Anställningsskydd (se <http://www.notisum.se/rnp/SLS/LAG/19820080.HTM>, 2005-01-21). Det denna lag framförallt skapar är orättvisa konkurrensförhållanden vid anställningsförfaranden.

Kommunernas roll ses som mycket avgörande framförallt därför att det är en av de mest centrala aktörerna på det lokala planet (Amin 2004, s.1). Det finns dock mycket kvar att önska eftersom endast 6 % av 4000 tillfrågade svarar att de anser att kommunerna gör tillräckligt för att bekämpa etnisk diskriminering. Anledningen till att kommunerna inte kommit längre i sitt arbete beror mycket på de riktlinjer som satts upp av regeringen under de senaste åren. I detta avseende har frågan systematiskt fått låg prioritet. Kommunerna har därför istället varit engagerade i andra frågor istället för att se till att lagar och förordningar efterföljs. Vidare har de varit mycket begränsade i översynen av sin egen verksamhet samt att fungera som rådgivare och hänvisa till diskrimineringsombudsmannen.

Det svenska utbildningssystemet är ett annat avgörande område och även där finns behov av åtgärder. I skolan i sig finns bevisning för att rasism och diskriminering förekommer (de los Reyes & Wingborg 2002) bland annat genom lärares attityder, samt genom systemets enkelriktade skepnad framförallt med avseende på språk. Generellt sett talas det om att utbildningssystemet omringas av rasistiskt reproducerande miljöer, vilket är avgörande då skolan anses ha en fostrande roll (Lundgren & Lappalainen 2004, s.39) och detta är onekligen sant då man bara behöver tänka så långt som att kunskap är makt över andra.

Förutom att skolverksamheten i viss mån är diskriminerande kan man också ifrågasätta den övre delen av hierarkin inom utbildningssystemet. Här handlar det framför allt om hur utländsk kompetens och utbildning värderas och tas tillvara. Inte minst är utvärderingssystemet byråkratiskt. Till att börja med är systemet diskriminerande i det avseende att människor behandlas olika beroende på ursprungsland (Integrationsverket 2004, s.142), EU-medborgare har t.ex. speciella rättigheter medan andra tvingas till byråkratiska förfaranden som tycks vara helt omöjliga att ta sig igenom för människor som precis immigrerat till landet, mycket beror på att utvärderingsuppgifterna är förlagda på flera myndigheter.

Media anses i alla avseenden reproducera rasism och diskriminering genom framförallt snedvridna rapporteringar. Det är t.ex. mer vanligt förekommande att invandrare gör dåliga saker såsom kriminella handlingar än att de gör bra saker. Genom att på detta sätt systema-

tiskt förtälja berättelser om 'den andre' och befästa positiva bilder om 'svensken' producerar och befäster media stereotyper av invandrare och etniska grupper (de los Reyes & Wingborg 2002, s. 68). Detta resonemang kan föras vidare genom att t.ex. diskutera den etniska sammansättningen inom massmedia, då det har en avgörande roll i vad som får se sägas och vad som kommer att sägas.

Det finns en mängd åtgärder som kan diskuteras och behovet av dem är mycket klart. Från de olika samhällsaktörerna kommer det mer frekventa inlägg om att diskriminering är otidsenligt och oacceptabelt, men samtidigt är det få som aktivt gör någonting åt det. Faktum är att det bara är några år sedan som många aktörer helt och hållet ifrågasatte diskrimineringen som ett förekommande fenomen (Amin 2004, s.1). Att nonchalera ett så stort samhällsproblem (vilket har klargjorts) är enligt min mening ett av de största misstag som kan begås. Istället behöver problemet med diskriminering och rasism realiseras genom konkreta åtgärder. Det är vid det här laget uppenbart att alla samhällsnivåer är involverade, men det är min uppfattning att individen och enskilda åsikter bör tas som utgångspunkt för att om möjligt lägga fram riktlinjer och förslag på åtgärder mot de ökande diskrimineringstendenserna.

I nästa kapitel följer en undersökning som gjorts bland studenter vid Högskolan i Jönköping. Denna undersökning kommer efterhand att analyseras med stöd av den bakgrund och teoribildning som hittills presenterats samt övrig relevant information. Nyckeln till integration, mångfald och jämlikhet är aktiva åtgärder för att stävja diskrimineringen, frågan är vad som enligt enskilda individers uppfattningar och erfarenheter är rimligt att göra.

6. Uppfattningar på individnivå

Uppfattningar, erfarenheter och åsikter om etnisk diskriminering får på individnivå anses vara relativt varierande. I den undersökning som i detta kapitel presenteras styrks detta antagande. Men det är samtidigt ett faktum att de individuella åsikterna går i liknande riktningar, något som ger legitimitet för att generalisera.

Framförallt utgör undersökningar ett sätt att på en mycket grundläggande nivå inhämta bärande information om olika typer av samhällsproblem, etnisk diskriminering är här inget undantag. Undersökningar fungerar väl genom att de är nyanserade och innovativa. Detta är mycket enkelt att förstå genom att bara anta att det är den vanliga befolkningen som lever igenom de samhällsproblem som idag existerar. Om man då tänker sig att man skall utveckla en strategi för att lösa den här typen av problem, bör det vara optimalt att utgå från enskilda personers åsikter.

På området etnisk diskriminering har utvecklingen varit trögriktig och det finns fortfarande ett stort åtgärdsbehov, trots att det på senare tid skett omfattande förändringar. Undersökningen i uppsatsen har därför konstruerats just efter denna oföränderlighet, att försöka söka svar på vad som kan göras och varför utvecklingen är och har varit så långsam. Behovet av denna information är stort, inte minst med tanke på den debatt som förs i media, och det faktum att regeringen fortsätter att anslå pengar för vidare utredning.

Undersökning sker genom personliga intervjuer. Genom att få personlig kontakt, och genom att spendera mer tid med de personer som intervjuats kan man få mer detaljerade svar. Som intervjuare har jag arbetat på två sätt, dels som sökare av information, dels genom att informera om vad det är som försiggår. Mer detaljerad information om hur intervjuerna byggts upp, samt svarsexempel m.m. kan inhämtas från metodavsnittet i början av uppsatsen. I bilaga till uppsatsen presenteras även frågeunderlag och svarsexempel.

I detta kapitel sammanfattas de svar som erhållits genom 21 personer som ställt upp på intervju. De intervjuer som gjorts har varierat i längd, men i snitt legat i intervallet 1-1½ timme. Frågeformuläret bestod av åtta frågor vilka även inkluderade ett antal underfrågor. Inga begränsningar har egentligen förekommit, förutom att det vid vissa tillfällen saknats erfarenhet, detta får tillskrivas den relativt låga medelåldern som uppräknats till 23,9 år, samt det faktum att de som intervjuats uteslutande har varit universitetsstudenter vid Högskolan i Jönköping. I underlaget finns tolv män och nio kvinnor, den etniska fördelningen är som följer: sju personer var 'helsvenska', medan 14 personer hade utländsk bakgrund. I detta inkluderar personer som har en förälder född utomlands, samt personer som är adopterade. Underlaget representerar vidare i stort sett ursprung från alla världsdelar. Bland de intervjuade återfinns bakgrund i bland annat; Colombia, El-Salvador, Eritrea, Iran, Syrien, Turkiet,

Ungern, Pakistan, forna Jugoslavien, Finland, Vitryssland, Sydkorea m.m. Nedan presenteras resultaten av undersökningen.

6.1 Rösterna i sin helhet

Var och en av frågorna i intervjuunderlaget har behandlat olika delar som går att koppla till diskriminering. Den första riktade sig till att sortera ut vilken samhällsnivå som var viktigast i frågan om etnisk diskriminering, och det som eftersöktes var vilka aktörer som ansågs vara avgörande för att ändra beteendemönster samt vad som tycktes vara viktigast för att bryta diskrimineringstendenserna. Förslag gavs, t.ex. staten, företagen, eller det civila samhället.

6.1.1 Vem bär ansvaret för att diskrimineringstendenserna bryts?

Att ta reda på vem eller vilka som huvudsakligen är skyldiga till att den etniska diskrimineringen upphör är centralt. Litteraturen i uppsatsen erbjuder flerfacetterade svar. Det gjorde även de personer som intervjuades. Vissa ansåg att det framförallt är staten som är skyldig att se till att förändringar sker genom att initiera integrationspolitiska projekt och stödja antidiskriminerande åtgärder. Det yttersta ansvaret ansågs alltså av en stor del av de intervjuade ligga på en sorts 'övernivå'.

Vad som framförallt kom fram genom denna fråga var att det var svårt för intervjupersonerna att urskilja någon specifik samhällsnivå. Istället svarades att 'alla' sektorer var viktiga, vilket ger fog för att den etniska diskrimineringen är strukturell, men även att det krävs utbrett engagemang. Av stort intresse är att ingen av de intervjuade gav ett enkelriktat svar. Flera nivåer nämndes alltid. Generellt sade de intervjuade att det krävs engagemang på alla nivåer, såväl lokalt som i toppen. På så sätt återfanns ingen direkt skillnad bland de intervjuade. Alla svarade likartat, det krävs en interaktion av förändringar på samtliga samhällsnivåer för att en utveckling överhuvudtaget skall kunna ske. Många sade också att det är politikerna som är skyldiga att initiera dessa förändringar.

För att bryta diskrimineringstendenserna nämndes skolvärlden, rättsväsendet och media som viktiga aktörer på en typ av 'mellannivå'. Men en övervägande majoritet av de tillfrågade ansåg att det var individuella attitydförändringar som var nödvändiga för att få bukt med diskrimineringen. Attitydförändringar ansågs samtidigt inte vara möjliga utan att en vilja att förändras på samma gång finns bland samhällets övriga aktörer.

Attitydförändringarna som sådana riktar sig till personer med förutfattade meningar om människor med annat ursprung än svenskt. Men en av de intervjuade ansåg att invandrarna själva i viss mån var skyldiga till den diskriminering som sker. Denne eftersökte attitydför-

ändringar även bland invandrare. På vilket sätt är oklart och detta får ses som ett extremfall då det 'huvudsakligen' är människor med utländskt ursprung som diskrimineras.

6.1.2 Lagar och institutioners funktion

Ett sätt att stävja diskriminering och skapa samhörighet är genom användning av lagstiftning, samt skapande och upprätthållande av nödvändiga institutioner. Med anledning av detta ombads de intervjuade att ta ställning. Ändamålet var att försöka komma åt åsikter om hur pass väl lagar och institutioner fungerar i att skapa samhörighet.

6 av 21 personer svarade att staten med hjälp av sina institutioner och lagstiftning inte bidrar till att skapa samhörighet och förtroende. Den allmänna uppfattningen var att denna typ av organ 'skall' och 'kan' ha en viktig funktion, genom att vara tvingande, vägledande, avspeglade, normsättande och framförallt förebyggande. Uppfattningen var vidare att det just i dessa funktioner brister bland myndigheterna. Dessutom var ett vanligt förekommande svar att förmågan att bland myndigheter skapa värderingar och normer är motsägelsefullt då de själva ofta bär med sig diskriminerande strukturer. Den generella uppfattningen var alltså institutioner och lagstiftning är bra, men att dess bristande funktion mer eller mindre raderar ut syftet med dem.

Över två tredjedelar av de tillfrågade angav en positiv inställning till lagar och institutioner och tyckte att de har en nödvändig funktion i antidiskrimineringsarbetet. Men precis som hos de negativt inställda ansåg många att syftet med institutioner och lagar undermineras genom sina bristande funktioner. Flertalet tillfrågade svarade att de kände sig osäkra, eller negativt inställda till att vända sig till någon av dessa myndigheter.

6.1.3 Tilltro och kunskap

Med anledning av den vikt som traditionellt sett läggs vid institutioners och lagars förmåga att upprätthålla acceptabla samhällsförhållanden undersöktes även den individuella tilltron och kunskapen. Anledningen till detta var tvådelad. Den ena var att sälla ut förtroendet till de befintliga strukturerna, den andra att ta reda på hur pass väl informationen om myndighetsstrukturer förmedlas. Individerna i undersökningen testades således ur misstroendesynpunkt, och med avseende på kunskapsnivå.

Av de 21 tillfrågade svarade hela 13 personer att de har en låg, ingen, eller en minskande tilltro till lagar och institutioner. Främst av allt beskyldes myndigheter för att inte lyckas med det dem tillsatts för, företrädesvis integrationen. Många angav att en allt för liten del

av myndighetsutövande personal representeras av invandrare. Faktum är att många av de intervjuade direkt beskyllde myndigheterna för den diskriminering som finns, detta genom att de i sitt eget utövande bär med sig diskriminerande beteendemönster. Exempelvis ansågs myndigheter inte behandla människor på ett likartat sätt.

De som sade sig ha en god tilltro till institutioner och lagar, instämde helt eller delvis med den utbredda uppfattningen bland de negativt inställda. Vad som framförallt användes som argument bland de positivt inställda var institutioners och lagars 'tilltänkta' funktion. Särskilt intressant var att det fanns markanta skillnader i ställningstagandet bland de tillfrågade som var svenskar, och de som hade annat ursprung. Av de 7 sju svenskar som tillfrågades var endast 1 negativt inställd, medan 3 sade sig vara osäkra, och 3 var positivt inställda. Resultatet bör definitivt ses som skrämmande, att en så låg tilltro till myndighetsstrukturen finns vittnar om var problematiken egentligen ligger.

11 personer svarade att de kände till myndigheter och lagar som handhar ärenden av typen etnisk diskriminering. Det är tveksamt om detta skall ses som godkänt eller ej. Det förefaller något underligt att kunskapsnivån inte var högre bland universitetsstudenterna. Det svar som eftersträvades var givetvis Diskrimineringsombudsmannen, men även andra svar såsom t.ex. Jämställdhetsombudsmannen godkändes då de också sysslar med diskrimineringsärenden.

Det är slående att så många individer inte kunde nämna en enda myndighet. Den information som bjuds av intervjuunderlaget visar också på att kunskapsnivån är större bland individer med utländsk härkomst än bland svenskar. På det hela taget vittnar denna fråga om en mycket låg tilltro till och medvetenhet om den svenska samhälls- och myndighetsstrukturen.

6.1.4 Det civila samhällets funktion

Samhällets roll är en annan viktig punkt i utvecklingen mot icke diskriminerande förhållanden. Den betraktas även med avseende på andra samhällsproblem som en förutsättning för att förändringar skall kunna ske. Kommuner, skolor, fackföreningar och fristående organisationer är alla exempel på inrättningar som står nära den enskilde individen. Närheten utgör i sig en möjlighet att på det lokala planet kämpa mot orättvisor. Uppfattningen som sådan är mycket godtagbar. Ur antidiskrimineringsynpunkt faller intresset för hur stor eller liten denna roll skall vara.

Hela 20 av 21 tillfrågade svarade att samhället har och bör ha en viktig funktion i att stävja etnisk diskriminering. Många av de tillfrågade angav att de framförallt känner en större tillit

till samhällets sätt att arbeta på, vilket kan jämföras med den tilltro som finns till lagar och myndigheter.

Bland annat nämndes att samhället kan fungera som påtryckare, rådgivare, och framförallt hjälpa till att förändra attityder och normer. Många nämnde utifrån egna erfarenheter att t.ex. fackföreningar, olika typer av organisationer och kommuner kan främja antidiskriminering genom att enskilda individer kan ta sig uttryck i dem. Samtidigt efterfrågar nästan samtliga tillfrågade ett större engagemang och framförallt mer kontinuitet i det arbete som genomförs.

Samtidigt fanns en viss uppfattning om att aktiva handlingar mot diskriminering tenderar att stanna upp så fort positiva resultat har nåtts. Vidare är det intressant att det bland de intervjuade som personligen drabbats av etnisk diskriminering finns många som har fått hjälp genom samhällets olika funktioner. Samhället omnämns som en mycket viktig 'mellanliv', med staten på ena sidan och individerna på den andra.

Staten beskylldes också ofta för att inte mer aktivt finansiera olika samhällsfunktioner för att skapa ett större engagemang och driva på representationsfrågorna. Efterfrågan på samhällelig aktivitet mot etnisk diskriminering var frekvent, men dess funktion som den ser ut idag utnyttjas inte tillräckligt.

Många av de intervjuade ansåg att kommunerna bör tilldelas en långt större roll än de har idag, framförallt därför att de har en nyckelroll på det lokala planet. En majoritet av de tillfrågade tyckte också att utbildningssystemet används alldeles för lite för denna typ av frågor. Detta hänger ihop med en allmän uppfattning bland de tillfrågade att utbildningssystemet bör användas mer effektivt för att skapa attitydförändringar, samt godtagbara normer och värderingar.

6.1.5 Vem/Vilka diskrimineras?

Att tänka sig någon sorts lösning på diskrimineringstendenserna vilar i mångt och mycket på vilka grupper det är som diskrimineras. De olika åtgärdsalternativ som finns genom t.ex. lagstiftning och civilsamhälleliga funktioner är direkt anknutna till de grupper människor som faktiskt diskrimineras.

Samstämmigheten var här mycket stor. Samtliga intervjuade svarade att de som blir diskriminerade är personer som 'avviker' från en sorts gällande 'svensk norm'. Hur stort detta avvikande är, var i sin tur avgörande för hur mycket och hur ofta människor diskrimineras.

Närheten till Sverige beskrevs som ett grundläggande fenomen, vilket indikerar att avståndet rent geografiskt och kulturellt till Sverige har en mycket avgörande roll för diskrimineringstendenserna. Över hälften av de tillfrågade svarade t.ex. att de tycker att afrikaner och människor från Mellanöstern diskrimineras mest. Erfarenheten var att media bidrar till att skapa den här bilden genom sitt nyhetsreportage, framförallt med avseende på de nyheter som spridits efter terrorattackerna den 11 september 2001. Uppfattningen generellt sett är alltså att de som blir diskriminerade avviker från en sorts standardiserad 'svensk-vit' norm. Ju längre ifrån denna man är som individ, desto mer utsatt är man för diskriminering.

Människor som härstammar från Nordiska länder ansågs inte alls ha det speciellt problematiskt, medan människor som härstammar från Afrika, Mellanöstern och Asien ansågs ha det extra svårt. Samtidigt nämndes också bland många att vissa typer av immigranter tyckes särbehandlas på ett positivt sätt. Här refererades det framförallt till Nordamerikaner och 'vita Européer' som tycks hamna i en sorts plusfält på grund av sitt ursprung. Namn, utseende och språk nämndes som värderingar som används för att diskriminera. Den generella uppfattningen var alltså att ju längre ifrån den svenska normen man stod med avseende på ursprung, utseende, namn och språk, desto mer diskriminerad blir man.

Dessutom konstaterar en övervägande del av de intervjuade att etnisk diskriminering tycks vara trendbemärkt, d.v.s. att grupper av människor som diskrimineras varierar från period till period. Bilden som sådan ansågs skapas via mediala medel och vara nära sammankopplad till signaler som sänds ut av makthavare.

6.1.6 Diskrimineringens omfattning

Förståelsen av vilka individer som diskrimineras är ett av flera sätt att begripa hur allvarligt problemet är. För att få ytterliggare nyans krävs också en uppfattning om diskrimineringens utbreddhet och var den är mest frekvent. Återigen är den personliga uppfattningen om hur stort problemet är centralt.

Endast 3 av 21 tillfrågade svarade att etnisk diskriminering inte var ett stort problem, för en mycket stor majoritet var alltså diskrimineringen ett mycket utbrett, eller mycket växande problem. Faktum är att flertalet av de tillfrågade konstaterade att etnisk diskriminering är ett av dem största, om inte det största samhällsproblemet idag. Vissa svar var av extrem karaktär. En person ansåg att problemen med etnisk diskriminering var så omfattande att han funderade på att lämna landet.

Samtliga intervjuade ansåg att diskrimineringen tar sin grund i fördomar och stereotyper och definitionen av diskriminering löd i de allra flesta fall att det är en kränkande, orättvis, och helt enkelt illegitim handling som baseras på förutfattade meningar som kopplas till et-

nicitet, religion och språk. Samtidigt var rösterna samstämmiga i att stereotyper anses ta sin grund i fördomar.

Det talades även om 'dold' och 'öppen' diskriminering. På individnivå ansågs diskrimineringen vara mer öppen genom att den framförallt visar sig som smyggrasism, samtidigt som diskrimineringen ansågs vara dold inom samhällsstrukturerna, inom institutioner och myndigheter av olika slag.

Att döma av intervjuunderlaget är det framförallt inom myndigheter och på arbetsmarknaden som problematiken skapas och ges näring åt, detta genom att problematiken inte bearbetas, och på sätt föds negativ normsättning och fördomar bland vanligt folk. Frågan om diskrimineringen visar sig inom någon speciell samhällssektor, resulterade i flera alternativ. Den sammantagna uppfattningen var dock att det framförallt visar sig på arbetsmarknaden, boendemarknaden, på krogen, i media, samt inom rättsväsendet, men även inom sport och utbildning.

Diskrimineringen är mycket utbredd enligt de uppfattningar och erfarenheter som de intervjuade hade. Det rör sig om väldigt många sektorer vilket återigen tyder på arten av diskrimineringen, d.v.s. att den är strukturell. Inte minst återkommer den s.k. dolda diskrimineringen som anses finnas bland myndigheter, politiker och andra toppar i samhället.

6.1.7 Självpulevd diskriminering

För att få ytterliggare bärkraft i underlaget ställdes en fråga som riktade sig till de intervjuades personliga upplevelser av diskriminering. Vad som eftersöktes var närheten till diskriminering. Även denna fråga gav fog för att diskrimineringen är mycket utbredd, men resultatet var i någon mån motsägelsefulla.

Den tvetydighet som framstod av svaren i denna fråga får givetvis tillskrivas den låga medelåldern i underlaget, 23,9 år, samt det faktum att det är universitetsstudenter som tillfrågats. Underlaget har i det avseendet varit begränsat redan från början, några distinktioner kunde dock göras. 7 av de 21 tillfrågade sade sig själva ha blivit diskriminerade, mestadels på krogen, men även vid arbetsansökningar och boendeansökningar.

Bland de svenskar som intervjuats återfanns ingen upplevd diskriminering vilket får ses som ganska naturligt då de utgör en övervägande majoritet i det svenska samhället. Resultatet av denna fråga beror av allt att döma på den bristande livserfarenhet som finns bland studenterna. Det var mer intressant att observera att 18 av 21 tillfrågade stod väldigt nära diskrimineringen. Detta genom att antingen hade familjemedlemmar, eller vänner som blivit drabbade.

Uppfattningen att diskrimineringen är utbredd kan därmed styrkas av de intervjuades svar. Det fanns också vissa skillnader könen emellan. En stor del av de kvinnor som intervjuats ansåg att män generellt sett verkar drabbas mer av diskriminering. Samtidigt fanns en uppfattning bland de intervjuade att det inte bara rör sig om diskriminering, utan en utbredd rasism. Det är också klart att de som diskriminerats, eller vet om andra som blivit diskriminerade, ger stöd för att diskrimineringen genomsyrar hela samhället.

6.1.8 Framtidsstrategi

Målet för undersökningen var att bland individer söka svar på vad som bör och är lämpligt att göra för att motverka diskriminering. Den sista frågan i den intervjuundersökning som gjordes var därför ett sätt att knyta ihop de svar som dittills givits. Utifrån sina egna uppfattningar och erfarenheter fick de intervjuade i uppdrag att föreslå vad som kan göras och vad de tyckte skulle vara mest effektivt. Svaren varierade, men följde en linje som tydligt svarar mot vad som sagts i bakgrunden och teorin i detta arbete.

Allmänt var uppfattningen att förändringar bör initieras 'uppifrån', d.v.s. från staten och myndigheterna, för att om möjligt förändra inställningen bland enskilda individer. Hur detta skulle göras fanns det dock mycket varierande exempel på. Väldigt många föreslog utbildningssystemet som ett sätt att sprida kunskaper om andra kulturer och därmed förändra normer, värderingar och uppfattningar. Vidare föreslogs också media ha en viktig funktion i att sprida kunskap och nyheter.

I stort ansåg de som tillfrågats att det handlade om att få en ökad 'vanlighet' i folks sinnen, d.v.s. att få vanliga människor att inse att folk av utländskt ursprung är vanligt förekommande och att det inte är något man behöver vara rädd för. För att få detta till stånd föreslogs bland annat en ökad representation av invandrare, på alla samhällsposter, men framförallt inom politiken, myndigheter, utbildningssystemet och media. På detta sätt ansågs den problematik som finns idag kunna överkommas genom att minska möjligheterna för isolation bland både svenskar och invandrare.

Vidare ansåg väldigt många att dagens diskrimineringstendenser är en tidsfråga. Vad som menades var att diskrimineringen som idag föreligger beror på att äldre generationer saknar vana och kunskaper om andra kulturer. De tillfrågade angav att det är politikernas ansvar att sätta fart på förändringarna genom de olika strukturer som finns; lagstiftning och institutioner av olika slag föreslogs mer än ofta kunna föregå som gott exempel. Det är speciellt intressant att svarsunderlaget ger stöd för att den befolkningsförändring som skett ställer nya krav på landets organisation. Svenska kyrkan föreslogs i vissa fall kunna sprida information och kunskap.

Av allt att döma tyder därför svaren på att det är en ökad beblandning, större representation och mer information som behöver genomströmma dagens samhälle. Ett ökat utbyte kort och gott. Majoriteten av de tillfrågade anser att det är staten som med hjälp av sina olika verktyg, t.ex. lagstiftning, institutioner och myndigheter kan sätta tryck på resten av samhället, t.ex. företag, skolor och media. Det förefaller som så, att för att det för individen skall vara möjligt att ta sitt ansvar, krävs ett ansvar från politiker och institutioner, att genom ökad representation och engagemang visa vägen. Enligt de intervjuades uppfattningar krävs att dessa föregår med gott exempel och på så sätt avspeglar samhällets mångfald. På detta sätt kan segregationen brytas, arbetsmarknaden lättjas, och integrationen ta ordentlig fart vilket i längden minskar fördomar och framförallt rasistiska inslag i samhället.

För uppsatsens frågeställningar är det här avsnittet och det nästa mycket bärande. Svaren som jag har presenterat så detaljerat som möjligt ligger nära teorin. Nästa steg blir att utifrån denna utvärdera och analysera svaren på intervjufrågorna. Eftersom svaren är rikliga och nyanserade blir kommande uppgift att konkretisera och lyfta fram förslagen. Kommande avsnitt kan därmed ses som en gallringprocess där de viktigaste fynden utkristalliseras. På ett grundligt sätt beskrivs del för del vad som kan göras för att Sverige rent praktiskt och strategiskt skall övervinna problemen med etnisk diskriminering.

7. Tolkningen av individernas åsikter

I det förra kapitlet lades fokus på att å ena sidan generalisera, å andra sidan att på ett detaljerat sätt återge åsikterna som framförts av individer vid Högskolan i Jönköping. Här läggs fokus på att så långt det går 'omsätta' dessa åsikter mot bakgrund av uppsatsens teoribildning. Ingångarna är många. Förhoppningen är att genom att analysera resultatet av intervjuerna, sammanfatta och kommentera resultaten mot bakgrund av uppsatsens framskridande. Målet är som vid uppsatsens påbörjande, att finna riktlinjer för ett Sverige som karaktäriseras av integration, mångfald och icke diskriminerande förhållanden.

7.1 Problemet etnisk diskriminering

De intervjuer som genomfördes föranleddes av frågan om vem eller vilka det är som framförallt är skyldiga till att bryta dagens diskrimineringstendenser. I uppsatsens inledande skede beskrevs den etniska diskrimineringen dels som ett strukturellt fenomen, d.v.s. att den genomsyrar hela samhället genom organisation och ideologier (de los Reyes & Wingborg 2002, s.75). Den strukturella formen inkluderar såväl individuella som institutionella handlingar. Det är av denna anledning som frågan om vem som framförallt behöver ändra beteendemönster ställdes.

Svaren kan i efterhand delas in i två stora kategorier. Först finns en kategori individer som anser att förändringar krävs bland enskilda individer. Sedan finns en kategori som anser att staten genom myndigheter och politiska ingrepp bär ansvaret för att diskriminerande förhållanden bryts. Även om materialet på det här sättet kan indelas, framgår också, att man genom att 'föredra' en nivå inte nödvändigtvis vill utesluta en annan. Resultatet pekar mot den forskning som stödjer teorier om att ett brett och sammanhängande engagemang behövs (Borevi & Strömblad 2004, s.20).

I sin helhet stödjer den information som inhämtats det faktum att diskrimineringen är strukturell, vilket i sig antyder ett behov av mer forskning och bättre fokus (Lundgren & Lappalainen 2004, s.16). Med fokus menar jag här de möjligheter som finns att dela upp diskrimineringsforskningen i t.ex. individuellt, institutionellt och strukturellt avseende. Det skapar i längden förutsättningar att framhäva de särskiljande egenskaperna på varje enskild nivå (de los Reyes & Wingborg 2002, s.76 ff.)

Kontentan är att det krävs insikter och klargöranden som gör det möjligt att bekämpa diskrimineringen individuellt, institutionellt och strukturellt. Det är enkelt att säga att det krävs ett brett engagemang bland samhällets alla aktörer, men det är förmodligen ännu enklare att åsidosätta problematiken.

Det som krävs enligt de intervjuade personerna är att staten initierar förändringar från på en sorts övernivå. Detta därför att staten anses ha de nödvändiga medlen. Initieringen som sådan anses vidare ske bäst om den tar sig ner genom övriga organiserade strukturer, de som befinner sig på en sorts mellannivå. Här nämndes väldigt många funktioner, exempelvis utbildningssystemet, media, företag, kommuner och rättsväsendet.

Företrädesvis tar sig förändringarna kraft genom individerna. Men det förefaller nästintill omöjligt utan stöd och kunskap som initieras från 'högre' nivåer. Att döma av rösterna i intervjuerna är detta en förutsättning för att bättre förhållanden skall kunna uppnås. Nya lagar ses som ett sätt att förvalta kunskaper om ändrade förhållanden.

7.1.1 Lagstiftningsförfarandet

På många håll i litteraturen beskrivs lagstiftningsområdet som ett fält som länge saknat räckvidd. Exempelvis förklaras (Lundgren & Lappalainen 2004, s.14) att lagar dels är ett sätt att erkänna existerande problem, dels ett sätt att motverka just dessa problem. I Sverige har lagtraditioner saknats länge därför att etnisk diskriminering inte erkänts som ett problem. Låt mig påminna om att lagarna som sådana (DO) innan 1994 egentligen inte hade någon funktion. Myndigheten existerade alltså utan några egentliga funktioner under åtta års tid innan antagande av lagar mot etnisk diskriminering i arbetslivet antogs av EU.

EU:s antagande satte fart på utvecklingen som ditintills betraktats som onödig därför att den typen av problem inte fanns i Europa. Trots att DO utvecklats markant som myndighet finns alltså en inbyggd tvetydighet. Just detta återfanns även bland de tillfrågade som i många fall uttryckte en sorts dubbelhet.

Å ena sidan ansågs att lagstiftning var bra och nödvändigt, men å den andra, tycktes det tveksamt hur pass väl befintliga lagar och ordningar fungerar. Först styrks alltså att lagar och institutioner är nödvändiga normsättande och tvingande funktioner. Sedan uttrycks en sorts återhållsamhet för deras nuvarande funktioner. De intervjuade personerna misstror samhällets och statens förmåga att motverka etnisk diskriminering, exempelvis via lagstiftning.

Ställningstagandet löper jämsides med den mediala debatten (Amin 2004, s.1) som föreslår att lagarna saknar betydelse och är otillräckliga. Det tillänkta skyddet anses vara obefintligt. Faktum är att det under de senaste åren förekommit flera utvidgningsförslag i lagstiftningen, framåtskridandet har dock varit makabert. Att tillfrågade personer klandrar det rättsliga skyddsnetet är därför ingen slump.

Den nuvarande funktionen som tidigare beskrivits är alltså vad som kallar på uppmärksamhet. Undersökningen som använts i denna uppsats anger en bred lagstiftningssympati. Det går därför mot bakgrund av denna undersökning att säga att en tydligare och mer effektiv lagstiftning efterfrågas. I den rapport som presenterades i Dagens Nyheter 2004(Amin 2004, s.1) framgår flera tydliga och rimliga lagförändringsförslag.

Exempelvis föreslås att samtliga ombudsmän kopplade till diskriminering(DO, JÄMO, HOMO, HO) slås ihop till en och samma myndighet. Det förslaget är konkret och skulle definitivt förtydliga och effektivisera lagstiftningen. Vidare föreslås strängare straffsatser. De svar som inhämtats genom undersökningen i denna uppsats tyder framförallt på behovet av ett budskap från de lagstiftande organens sida. En del är att lagstifta, en annan att propagera denna lagstiftning och se till att informationen når fram till befolkningen. I detta är flera aktörer inblandade. För det mesta angavs att media och utbildningssystemet var skyldiga att framföra denna information. Men här skall vikten av institutioner inte förglömmas. Mer aktiva aktörer behövs, men för att dessa skall kunna nå fram behövs;

"institutioner som inser att varje diskrimineringsfall är en kränkning av en individs värdighet och agerar därefter"(Amin 2004, s.1).

Samhällsinstitutionerna är den faktor som närmast kan kopplas till den låga tilltro som finns till lagstiftning.

7.1.2 Misstroendet

Av de som tillfrågats i undersökningen som inkluderats i den här uppsatsen, uttrycktes ett mycket skarpt misstroende till en rad olika samhälleliga funktioner. De befintliga institutionerna var inget undantag. En övervägande del angav att de inte kände någon tilltro till dagens institutioner.

Även om de intervjuades svar i mångt och mycket är knutna till dagens lagstiftningsdiskussion, så kan de knytas till generella teorier som finns om institutioner. Olika typer av institutioner har genom århundraden svarat för att utjämna och motverka olika sociala system. Av denna enkla anledning kan sägas att institutioner har haft god tid att anpassa sig för de 'svårigheter' som skapas av storskalig invandring. Den nya multietniska befolkningssammansättningen ställer alltså krav på tolerans, inkludering och jämlikhet. Men inte bara teoretiskt utan även praktiskt. Det är handlingarna som har de största implikationerna för hur den framtida demokratin kommer att se ut(Ireland 2004, s.3). Institutionerna tillhör den moderna välfärdsstaten och följande citat kan fungera som vägvisare;

"What impact has the welfare state restructuring had on such phenomena in Europe, where welfare states have been stronger and more cohesive? Social policies there were devised consciously to attenu-

ate the inequalities inherent in unequal market positions and to ensure the integration of all segments of the population. Even as they have made consensual policymaking processes possible, these welfare states have served not only as purveyors of social protection but also as powerful agents of social control. As the incarnation and guarantor of social citizenship, they have had a powerful say in whether the forces of exclusion or inclusion will prevail”(Ireland 2004, s.6).

Ireland menar här att det i Europa(Sverige) finns mycket grova drag av att institutionerna inte följt med befolkningsförändringarna och att det därför fortfarande finns inbyggda problem. Detta resonemang följer inte minst den linje som de intervjuade håller, d.v.s. att det inom dagens institutioner finns inneboende diskrimineringsstrukturer. Det här antyder två saker. För det första har institutionerna inbyggda problem som den historiska oföränderligheten kan beskyllas för. För det andra innebär denna medfödda problematik att institutionell diskriminering och andra misslyckanden får utrymme att äga rum.

Av just denna anledning läggs stor vikt vid utformandet av institutioner och policyfrågor. Ireland baserar sin bok kring ett antagande om att institutioner och policies har ett mycket större inflytande på sociala relationer än andra funktioner(Ireland 2004, s.214). Det är många som instämmer, inte minst inom den akademiska världen där det ofta talas om vikt av bra institutioner. För närvarande får de svenska institutionernas funktion ses som makaber.

Anledningen är inte särskilt komplex. Det finns ett utbrett misstroende som inte minst styrks av de personer som intervjuats för denna uppsats. Misstroendet tar sin utgångspunkt i att institutionerna inte har klarat av att utöva sitt inflytande på ett ur integrationspolitiskt sett, positivt sätt. Intervjuerna såväl som litteraturen ställer krav på institutionell omorganisering, företrädesvis med avseende på representativitet. Det är här som intervjupersonerna anser att problemet ligger, ökad multietnisk närvaro, men samtidigt oförändrad eller minskande representativitet och 'vanlighet' av andra etniska tillhörigheter inom samhällets och statens olika sfärer.

7.1.3 De civila aktörerna

Civila aktörer räknas ofta ofta som nödvändiga fundament i föränderliga processer. Med anledning av det ställdes i undersökningen en närliggande fråga. Den härstammar i mångt och mycket ur det som skrivits om civila aktörer inom samhällsutvecklingen. Arbetarrörelsen och kvinnorörelsen är båda goda exempel på framåtskridanden som gjorts med hjälp av civilsamhälleliga aktörer. Där gestaltas t.ex. fackföreningar, fristående organisationer, skola och kommuner som i sig goda ändamål. Budskapet är dock något tvetydigt. Samtidigt som de bevisligen har och har haft goda funktioner, är de exempel på politiska snedvridning-

ar(van Dijk, 1993). Resultatet är allt som oftast åsidosättande och 'misslyckade' proritningar.

De som intervjuats ligger mycket nära de skrifter som finns i sina uttalanden. Till att börja med är det enkelt att bland de tillfrågade utläsa att samhället som sådant, genom sina olika funktioner, besitter mycket stora möjligheter att förhindra den diskriminering som sker på vardaglig basis. Flertalet anger exempelvis att de personligen har fått hjälp av fackföreningar och kommuner i frågor som rör etnisk diskriminering. Många tyckte även att skolan som utbildande väsen har en mycket viktig funktion i att förmedla kunskap och att fostra.

Det finns exempelvis tecken på att skolan bidrar till den etniska över- och underordningen(Lundgren & Lappalainen 2004, s.39). Ett annat sätt att se det på är skolans roll som kommunikatör, i många avseenden kan skolan jämföras(eller överställas) den mediala apparaten genom sitt inflytande. Anledningen är att utbildningssystemet i ett tidigt skede är med i utvecklingen av sociala relationer(van Dijk 1993, s. 197 ff.)

Förväntningarna på samhällets förmågor i individuellt perspektiv är som synes stora. Jämte denna inställning finns det tveklöst även andra åsikter. De tycks generellt inte finnas något märkbart engagemang från de olika samhällsaktörerna. Och i de fall det finns är det övergående. Det finns alltså en tendens till långsamhet i utvecklingen, samt brist på kontinuitet(se exempelvis Lundgren & Lappalainen 2004, s.12-14).

Intervjupersonerna ställer högre krav på samhällets olika funktioner, och först och främst efterfrågas kontinuitet i olika förfaranden. Ett inbyggt problem föreligger då det finns tendenser att saker och ting stannar upp så fort något positivt har skett. På detta område utkrävs således ett ansvar dels från fristående organisationer och fackföreningar att trycka på 'uppåt'. Samtidigt krävs att staten initierar och stödjer lokala aktörer som kommuner i det antidiskriminerande arbetet. Det uppenbara utfallet är att det svenska samhällets lokala kapaciteter inte används fullt ut. Detta innefattar även flera andra nödvändiga 'erkännanden'.

7.1.4 Rasism och diskriminering

Något som ofta läggs åt sidan är diskrimineringens nära anslutning till rasism, ett erkännande i sig. I sin kunskapsöversikt från Integrationsverkets rapportserie 2002 fastslår de los Reyes & Wingborg(s.77) att de allra flesta antydningar till diskriminering bortförklaras genom att det inte är en fråga om rasism. Det står med andra ord klart att det är mer vanligt förekommande att anknytningen nonchaleras istället för att på ett djupare plan undersöka den.

Enligt teorier om vardagsdiskriminering är rasism en ideologi som har ett starkt samband med diskrimineringstendenser (se exempelvis de los Reyes & Wingborg 2002, van Dijk 1993). Detta resonemang som också beskrivits i uppsatsens teoretiserande del föranledde en närstående fråga. Frågan gällde huruvida ståndpunkten bland de intervjuade högskolestudenterna kunde peka på ett samband mellan rasism och diskriminering.

Den fråga som ställdes (och redovisades i kapitel sex) var vem eller vilka det egentligen är som diskrimineras. Svaren gav uttryck för att det dels är frågan om spridd diskriminering, men även en utbredd rasism. Det här förklaras närmare genom att först ta en titt tillbaka på den invandrarhistorik som grundlades i kapitel ett. Där förklarades att de första invandrarna huvudsakligen var från Norden och sedan från övriga Europa. Vidare förklarades att Sverige under senare delen av 70-talet och framåt tagit emot invandrare från alla världens hörn. I den mån det går att generalisera, går det att säga att Sverige gradvis har blivit multi-etniskt. Betydelsen av detta är direkt kopplad till de intervjuades åsikter och behöver förklaras närmare.

Svaren i intervjuerien antydde inte bara, utan gav ett utomordentligt fog för att de som diskrimineras är sådana människor som med avseende på ursprung, utseende, namn och språk avviker mest. Det är således frågan om vilket avstånd en 'invandrad' person har till den gällande 'svensknormen'. Ju längre ifrån den svenska avgjutningen, desto mer utsatt är man. Sambandet mellan rasism och diskriminering är alltså positivt, det anges även av statens offentliga utredare i deras slutbetänkande.

För enkelhetens och analysens skull kan sambandet förklaras ytterliggare genom att ta del av den Holländske författaren van Dijks teorier om vita elitdiskurser. Denne antyder i sitt verk *Elite Discourse and Racism* från 1993 att det är 'vita' makteliter som genom sina utövningar skapar normer som distansierar människor med avseende på deras ursprung. Det här är ytterliggare ett sätt att påvisa hur närstående diskriminering och rasism faktiskt är. Flera av de intervjuade angav även direkt att ju vitare en människa är (avseende svenskhet) desto lättare är det att bli erkänd i samhället. Sambandet kan knappast realiseras på ett bättre sätt än ur det individuella perspektivet. Realiseringen som är en hörnsten i utvecklingen är dock samtidigt bara en del av en helhetsbild, en bild som kräver ökad medvetenhet.

7.1.5 Omfånget och upplevelserna

För ett antal år sedan ifrågasattes diskrimineringen och för många accepterades den inte som ett samhällsproblem. Än mindre gjordes för att motverka den (se exempelvis Amin 2004). För att på det sätt som i det förra avsnittet beskrevs realisera problemet krävs en ökad medvetenhet bland samhällets olika aktörer och inte minst bland enskilda individer.

Bland de som tillfrågats var medvetenheten om dagens diskrimineringsföreteelser mycket hög. Många tyckte att det är ett av dagens största samhällsproblem och diskrimineringen ansågs förekomma på en rad olika områden. Inte minst styrktes detta genom de intervjuades personliga upplevelser. Flertalet angav att de själva, eller någon i familjen eller bekantskapskretsen blivit diskriminerade. Det går härav att uttyda den etniska diskrimineringen som ett mycket allvarligt fenomen. Samtidigt står det klart att medvetenheten bland de undersökta är hög.

Här verkar det som att en ändring skett i positiv riktning. Nya siffror från Integrationsverket(Carlgren 2005, s.1) visar att åtta av tio svenskar medger att invandrare diskrimineras. Det konstateras också att den grupp som inte ser problemet nästan har halverats. Men det skall inte förglömmas att skillnaden mellan åtta och tio är två. Indikationen är att en relativt stor andel i någon mån fortfarande anser att det är acceptabelt(eller åtminstone inte något problem).

I undersökningen som bilagts denna uppsats kartlades också varför den etniska diskrimineringen sker. De återkommande svaren var fördomar och stereotyper, vilka leder till snedvridna(negativa) särbehandlingar. Det är inte acceptabelt att år 2005 utdöma folk på förhand, än mindre att göra det på grundval av etnicitet.

I tidningen Dagens Nyheter(Göransson 2005, s.1) publicerades den 21 Juni 2005 en nyforskarrapport som fastslog att det enda sättet att få toppjobb som invandrare är att uppträda som 'supersvensk'. Det enda sätt som i dagens svenska samhälle förefaller vara möjligt att behandlas rättvist på, är att undvika att uppfattas som avvikande. Idag styrs alltså den samhälleliga tillhörigheten på grundval av 'avvikandetermer'. Närheten till den svenska 'standardnormen' är fortfarande den avgörande länken för hur pass god livssituation en människa skall ha. Det här får alla framsteg inom området att framstå som löjliga. Den här typen av sorteringssystem är inte rimligt.

7.2 Strategiska åtgärder

I den utfrågning som genomfördes genom en serie intervjuer bland högskolestudenter ställdes flera frågor. Det var dock den sista frågan i frågeunderlaget som kom att bli mest intressant. Där frågades efter lämpliga åtgärder och initiativ för att stävja den etniska diskrimineringen, inte minst byggde denna fråga på de tidigare sektionerna, som också har gått igenom i uppsatsen.

Uppfattningen om vilka åtgärder som var nödvändiga var att politiker och beslutsfattande organ har huvudansvaret för att sätta igång förändringar. Det här resonemanget gick dock inte utan att det samtidigt erkändes att alla samhällsnivåer är viktiga.

De intervjuade ombads att specificera sina åsikter och det som kom fram var framförallt att det krävs mer kunskap bland enskilda individer. Kunskapen ansågs inhämtas bäst via utbildningssystemet och medieapparaten, vilket går hand i hand med de teorier som lades fram på ett tidigare stadium i uppsatsen (se exempelvis van Dijk, 1993, Dahlstedt 2005).

Men det viktigaste var enligt undersökningen att det finns en strävan efter ökad vanlighet av invandrare, vilket grundar sig i begreppet representation. Här menas att den samtida samhällsstrukturen inte avspeglar befolkningssammansättningen, vilket är en av flera orsaker till dagens diskrimineringstendenser. Detta kan med fördel kopplas till nedanstående citat:

”Vi kommer att veta hur vi är konstituerade och vilka vi är först genom vårt sätt att representera och föreställa oss själva. Vi kan aldrig fly undan representationens politik” (Dahlstedt 2005, s.23).

Det är just här som problemet med etnisk diskriminering enligt de intervjuade ligger. Vad som måste till är alltså ett erkännande av alla människor. Resonemanget är diskutabelt. Å ena sidan finns det dem som tror att att en sorts multikulturellt samhälle är onödigt. Ett gott exempel på detta är Brian Barry som menar att föreningsfrihet är den enda nödvändiga garanten för att säkra rättigheter för olika grupper människor (Barry 2001, s.153 ff.). Detta förefaller dock vara alltför simplistiskt, och optimistiskt. Sverige är känt för sin föreningsfrihet, samtidigt är det tydligt att den inte avhjälper diskrimineringstendenserna. Det krävs alltså något mer än liberalism och föreningsfrihet som Barry talar om.

Vad som enligt de intervjuade skall stå i centrum är en sorts erkännandepolitik. Det handlar dels om att erkänna människor som likvärdiga oavsett könslig, raslig, etnisk eller religiös tillhörighet. Steg nummer två är att erkänna samma individers respektive utövningar och världsåskådningar (Habermas 1994, s. 146-147). Grunden för att detta skall vara genomförbart är attitydförändringar, ny normsättning och bättre kunskaps- och informations-spridning. Enligt de som har intervjuats är förutsättningen ökad representation, på alla samhällsposter. Det kan låta problematiskt, men det är egentligen väldigt enkelt att förstå bara genom att förklara representationsbegreppet rent teoretiskt. Enligt Dahlstedt (2005, s.24) är svensk demokrati reserverad på etniska grunder. Orsakerna till detta är dels att invandrare inte återfinns på viktiga poster, men även att dem många gånger inte ingår i själva forskningen.

Det låter fint att fastslå att Sverige är etniskt och kulturellt mångfaldigt, det skall dock samtidigt göras klart att denna mångfald är underrepresenterad, och det är här problematiken ligger. Vidare är begreppet representation enligt Dahlstedt tvetydigt eftersom representation handlar om att göra något frånvarande, närvarande. Frånvaron är faktisk i de beslutsfattande organen, men rent befolkningsmässigt finns ingen frånvaro. Andelen med utländsk bakgrund i Sverige är närmare 20 %, vilket måste ses som en mycket hög närvaro. Vad det är frågan om är alltså en snedvridning i folkviljerepresentation. Anledningen är att det i Sverige hittills varit så (och fortsätter att vara så) att maktordningens karaktär:

”baseras på premissen att nationell gemenskap förutsätter kulturell gemenskap” (Dahlstedt 2005, s.260).

Det här antyder att det hittills funnits ett sorts inne- och uteslutande system. De intervjuade menar att detta system måste raderas ut genom ökad representation. Det enda sättet är att sluta över- och underordna grupper. Målet blir därmed på sikt att jämna ut och erodera befintliga samhällsstrukturer. Underordnade gruppers ökade närvaro får på så sätt en viktig funktion i att stärka den nationella gemenskapen. Befintliga under- och överordnade grupper bidrar enbart till att skärpa de snedvridna samhörighetsidealen. Därför måste Sverige bli mer representativt.

Det här kapitlet har varit ämnat åt att mot bakgrund av dels historia och teorier, dels mot bakgrund av de svar som inhämtats genom intervjuer lyfta fram konkreta åtgärdsförslag för att motverka den etniska diskrimineringen. Vid det här laget står det klart att målen har införlivats. Gentemot flertalet källor är de intervjuades åsikter bekräftande, men framförallt är de bidragande och stärkande. Svaren pekar sammantaget ut en linje (eller policy) som skall hållas för att motverka diskriminering och på alla områden ta tillvara de egenskaper som mångfald för med sig. I slutsaterna presenteras förslag på hur den strategiska hållningen bör se ut. De intervjuades förslag är enkla och konkreta, och det skall påpekas att djupintervjuerna som inkluderats i uppsatsen varit ett behändigt sätt att söka lösningar på ett komplext samhällsproblem. Den framtida utvecklingen är beroende av den här typen av svarsuppgifter. Det är lärorikt, nyanserat och effektivt.

8. Slutsatser och kommentarer

Uppsatsen startade med frågeställningen om hur den etniska diskrimineringen som är så tydlig i dagens svenska samhälle kan stävjas. För att göra det möjligt att förstå problematiken lades en bas av historia och teori kring begreppet etnisk diskriminering. Även åtgärdsbehovet skisserades. Men av störst vikt för uppsatsens slutsatser var de individuella åsikterna som presenterades genom resultatet av en serie intervjuer. Dessa var viktiga därför att metoden utgår från att samma individer som diskrimineras(och diskriminerar) antas bära med sig svaren både på frågor om varför diskriminering sker och hur den på bästa möjliga sätt kan motverkas.

Det är enligt de intervjuer tydligt att den reala diskrimineringen står nära alla teorier. Anledningarna är flera. Samtliga samhällsskikt ansågs bära med sig inbyggda diskriminerings-tendenser. Att diskrimineringen är strukturell kan därför mot bakgrund av klargörandet i uppsatsens inledande skede inte motsägas.

Varför diskrimineras det? De intervjuade svarade enhälligt att diskrimineringen i alla dess former beror på fördomar och okunskap. Att detta förefaller vara möjligt i den 'utvecklade världen' år 2005 är tragiskt. Minst lika nedbrytande är diskrimineringens omfattning som i de flesta fall beskrivs som betungande. Den självupplevda diskrimineringen var i undersökningen omfattande och i de fall den inte var det, var närheten(genom kontakter) till diskrimineringen tydlig.

Under svenskt 20-tal drevs en rasbiologisk politik med främlingsfientlighet som grund. Faktum är att vi år 2005 inte nått särskilt mycket längre än så. Politiken har bytt skepnad, men praktiken är i mångt och mycket densamma. Människor diskrimineras dagligen på etniska grunder, i arbetslivet, skolan, media, rättsväsendet och inte minst på den segregerade boendemarknaden. Diskrimineringen sker på basis av ett ramverk, ett ramverk som karaktäriseras av 'vithet' som preferens.

De intervjuades bidrag till uppsatsen styrker att diskrimineringen grundar sig på rasism. Kopplingen mellan de två begreppen klargjordes i kapitel två, tre och fyra. Anledningen är att diskrimineringen anses utgå från en sorts 'svenskhetnorm'. Den person som står närmast den normen med avseende på utseende, namn, språk, kultur, religion m.m. anses uppleva minst diskriminering medan den som är längst ifrån det svenska 'idealet' kan räkna med mer nedvärdering. Diskrimineringen har därmed en mycket nära koppling till faktisk rasism. Det sambandet läggs i allt för många utredningar och rapporter åt sidan istället för att lyftas upp.

Idag finns(bland de intervjuade studenterna) en stark misstro till det svenska systemet. Lagarna fungerar alldeles för dåligt och civilsamhällets aktörer tar ett för litet ansvar sett till

vad som vore möjligt. De som intervjuats anser att det inte i tillräckligt hög grad klagörs att diskriminering är ett lagbrott som är straffbart. Istället fortsätter preferensdiskrimineringen på arbetsmarknaden där 'invandrade' personer systematiskt sllas bort. Bostadsegregationen ökar genom att Sverige inte längre klarar av att förse sin befolkning med bostäder samtidigt som människor med utländsk bakgrund placeras in i 'fack', ofta gettoliknande förorter.

Media visar sällan att invandrare gör något bra, snarare ägnar man sig åt att framställa invandraren som den typiske kriminelle aktören. Rättsväsendet vars legitimitet grundar sig på att alla är lika inför lagen undermineras genom att olika straff tilldelas beroende på vilken etnisk tillhörighet man har. Dessutom florerar diskriminering och rasistiska tankar inom skolväsendet där lärare och elever(ibland omedvetet) ger uttryck för fördomar och stereotyper.

För att få bukt med all problematik som diskriminering för med sig krävs ett samlat engagemang och en offensiv antidiskrimineringspolitik. Ett sådant ställningstagande grundar sig enligt de intervjuade i termer av representation. Strävan skall vara att öka 'vanligheten' av invandrare på olika samhällsposter. Enskilda individer bär förstås det yttersta ansvaret för att sådana mål kan uppnås. Men individer iklär sig olika roller i samhället; företagsledaren, politikern, nyhetsinformatören, domaren, läraren m.m. Om det inte samtidigt finns en skarp antidiskrimineringspolitik får dessa enskilda individer utrymme att fortsätta diskriminera.

Det måste vara straffbart och därmed kännbart att diskriminera. För detta krävs effektiva lagar och lokalt stöd. Dagens problem grundar sig på att det finns en inbyggd snedvridning i det svenska samhället och den svenska staten. Samhällets mångfald är underrepresenterad. De intervjuade yttrar att det enda sättet att motverka etnisk diskriminering och stärka integrationen är att representera den svenska mångfalden bättre. För att enskilda individer ska ta sitt ansvar krävs därför att politikerna initierar och för en expansiv antidiskriminerings- och integrationspolitik. En sådan expansion bör ta sin utgångspunkt i att öka närvaron av Sveriges multikulturalitet. I grunden är det en rent demokratisk fråga, att vilja representera Sverige;

"Kan ett politiskt system som systematiskt utestänger eller underrepresenterar vissa grupper från formella politiska institutioner på grund av deras politiska, kulturella eller etniska bakgrund verkligen vara en stark demokrati?"(Dahlstedt 2005, s. 285).

Genom att representera Sverige bättre vinns enligt de intervjuade många fördelar. Ur den individuella synvinkel skapas en möjlighet att placera fördomar i det förgångna och utveckla den kunskapsbas som idag beskrivs som bristfällig. Genom att förbättra representa-

tionen sker en ökad beblandning, därmed uppnås en ökad vanlighet av människor från olika kulturer. På så sätt skapas möjligheter att sprida ett helt annat budskap, ett budskap som grundar sig i det svenska samhället och den svenska staten, inte på 'vi och dem'.

Den enskilde individen bär det största ansvaret, detta ur flera perspektiv. Det handlar dels om att sluta diskriminera och ge uttryck för rasistiskt tänkande genom att indela folk i grupper, dels om att skapa tillträde till viktiga positioner (inte bara invandrare) för att driva antidiskriminerings- och integrationsfrågor. Men i synnerhet handlar det om att representera Sverige bättre och stärka den lokala mångfalden så att den genomsyrar 'hela' det svenska samhället.

För detta krävs en strategi som tar sin utgångspunkt i politiken, frågan är om viljan finns bland våra valda representanter. Även om det är upp till den enskilde individen så krävs en initiering ovanifrån som försvarar och bejakar mångfalden och alla dess fördelar. Det är på alla plan nödvändigt att riva hindren för invandrade personer genom att; effektivisera lagstiftningen, öka det lokala engagemanget, utfärda ny riktlinjer och hårdare kontroll på rättsväsende, skola och media. En mängd förslag väntar på att genomföras, genom uppsatsen har några av dem presenterats, de är rimliga och genomförbara. Man kan fråga sig varför det skall ta sån tid? Svaret är nog tyvärr även där bristande representation.

Det enhälliga svaret på frågan om hur diskrimineringen bäst kan motverkas var att representera Sverige bättre, och att göra detta genom att lyfta upp invandrare på viktiga positioner och öka beblandningen av befolkningen rent praktiskt på samtliga arbetsplatser. Det går knappast att säga emot de intervjuades åsikter. Endast genom att på ett värdigt sätt representera Sverige kan den etniska diskrimineringen på ett effektivt sätt motverkas. Detta skall göras i termer av det svenska välfärdssamhället och den svenska välfärdsstaten, inte på basis av fördomar, stereotyper och ingrupperingar.

Det råder ingen tvekan om att 'representanterna' finns, tyvärr råder det heller ingen tvekan om att det finns krafter i den svenska modellen som utestänger just dessa representanter. Diskriminerings-tendenserna kräver initiativ, offensiv strategi och ihålligt arbete. Det handlar om att prioritera problemet rent politiskt. Bland individer finns en längtan efter att få bukt med diskrimineringen och därmed få fart på integrationen. Frågan är om viljan finns högre upp i samhällshierarkierna. I grunden är detta ett rent demokratiskt problem. Fundamenten i den svenska demokratin håller på att ge efter. Genom att snabba på antidiskrimineringsarbetet på grundval av demokrati kan det svenska välfärdssamhället komma på fötter igen. Att stärka demokratin kräver ökad mångfald, och mångfald kräver demokratiska samarbetsformer.

Referenser

- Amin, Jabar *Endast 6 % av de utsatta anmäler etnisk diskriminering*, Dagen Nyheter 2004-12-12
- Appiah, Anthony K. *Identity, Authenticity, Survival, Multicultural Societies and Social Reproduction* s. 149-163 i Taylor/Gutmann, *Multiculturalism, Examining the Politics of Recognition*, Princeton University Press 1994
- Barry, Brian *Culture and Equality, An Egalitarian Critique of Multiculturalism*, Polity Press Cambridge 2001
- Bickman, Leonard & Rog Debra J. *Handbook of Applied Social Research Methods* (red.), Sage Publications inc. 1997
- Bickman, Leonard., Rog Debra J., & Hedrik Terry E., *Applied Research Design*, Kapitel 1 i Bickman, Leonard & Rog Debra J.(Red.), *Handbook of Applied Social Research Methods*, Sage Publications inc. 1997
- Borevi, Karin & Strömblad, Per (red.) *Engagemang, Mångfald och Integration, Om möjligheter och hinder för politisk jämlikhet*, Elanders Gotab SOU 2004:49
- Carlgren, Andreas *"Åtta av tio svenskar anser att invandrare diskrimineras"*, Dagens Nyheter 2005-06-26
- Dahlstedt, Magnus *Reserverad Demokrati*, Borea Bokförlag Umeå 2005
- de los Reyes, Paulina & Wingborg, Mats *Vardagsdiskriminering och rasism i Sverige, En kunskapsöversikt*, Integrationsverkets rapportserie 2002:13, Integrationsverket 2002
- Gur, Thomas *Staten och nykomlingarna: En studie av den svenska invandrapolitikens idéer, Socialstatsprojektet 1996:1*, City University Press Stockholm 1995
- Göransson, Anita *"Uppträd som supersvensk om du siktar på toppjobb"*, Dagens Nyheter 2005-06-21
- Habermas, Jurgen *Struggles for Recognition in the Democratic Constitutional State*, s. 107-148 i Taylor/Gutmann *Multiculturalism, Examining the Politics of Recognition*, Princeton University Press 1994
- Ireland, Patrick *Becoming Europe: Immigration, Integration, and the welfare state*, University of Pittsburgh Press 2004

Lange, Anders & Westin, Charles *Etnisk diskriminering och social identitet, En rapport från Diskrimineringsutredningen*, Liber Förlag Stockholm 1981

Lange, Anders *Diskriminering, integration och etniska relationer*, Integrationsverket 2000

Lenkerd, Barbara *Psychosocial Consequences of Unemployment*, City University Press Stockholm 1995

Lorentz, Hans *Forskning om mångkulturalism I Sverige utifrån ett pedagogiskt perspektiv: en överblick och historisk tillbakablick 1950-2000: ett litteraturnal 1980-2000*, Lund Pedagogiska institutionen 2001

Lund, Christer & Ohlsson, Rolf *från arbetskraftsimport till flyktinginvandring*, SNS Förlag Stockholm 1999

Lundgren, Marcus & Lappalainen, Paul *Makt integration och diskriminering. Det svenska dilemma*, artikel 2004-03-17

Rapport Integration 2003, Integrationsverket 2004,

Svanberg, Ingvar & Tydén, Mattias *Tusen år av invandring, en svensk kulturb historia*, Gidlunds förlag Stockholm 1992

Södergran, Lena *Svensk Invandrar- och Integrationspolitik: En fråga om jämlikhet, demokrati och mänskliga rättigheter*, Sociologiska institutionen, Umeå Universitet No 16 2000

Van Dijk, Teun A. *Elite Discourse and Racism*, Sage publications California 1993

Van Kammen, Wilmot Bok & Stouthamer-Loeber, Magda., *Practical Aspects of Interview Data Collection and Data Management*, Kapitel 13 i Bickman, Leonard & Rog, Debra J.(Red.), *Handbook of Applied Social Research Methods*, Sage Publications inc, 1997

Yin, Robert K., *The Abridged Version of Case Study Research, Design and Method*, Kapitel 8 i Bickman, Leonard & Rog, Debra J.(Red.), *Handbook of Applied Social Research Methods*, Sage Publications inc, 1997

<http://www.do.se> 2005-05-15

<http://www.sverigemotrasism.nu> 2005-06-01

<http://www.notisum.se/rnp/SLS/LAG/19820080.HTM> 2005-01-21

Bilaga

Grundinformation om undersökningen

Urval	Studenter vid Högskolan i Jönköping
Antal i urval	21
Andel kvinnor	9
Andel män	12
Antal studenter från Handelshögskolan	13
Antal studenter från Ingenjörshögskolan	4
Antal studenter från Högskolan för lärande och kommunikation	3
Antal studenter från Hälsohögskolan	1
Medelålder	23.9
*Antal med 'helsvenskt' ursprung	7
*Antal med 'utländsk' bakgrund	14

* Rader markerade med en asterisk skall betraktas med hänsyn till ett antal faktorer. Med helsvenskt ursprung menas personer som är svenska flera generationer tillbaka. I gruppen utländsk bakgrund ingår en rad olika varianter som för denna undersökning inte räknas som helsvenska. Där ingår bland andra; personer som är födda utomlands, personer som är födda i Sverige men som har föräldrar från andra länder, personer med adoptivbakgrund, samt personer som har en svensk förälder och en som är från utlandet. Detta skall inte betraktas som allmän kategorisering, indelningen är enbart gjord för att passa in i denna undersökning med avsikt att dra lämpliga paralleller.

Frågeunderlag för intervju

Introduktion till den intervjuade

Just nu diskuteras etnisk diskriminering omfattande i media och utreds från regeringshåll. Begreppet som sådant syftar till att någon eller några blir etniskt diskriminerad i en eller flera av samhällssektorerna. Dess förekomst skapar ett intresse för att undersöka dess underliggande orsaker och dess relevans. Diskussionen kring begreppet som ökat i omfattning de senaste åren tyder på att det är ett viktigt fenomen ur undersökningssynpunkt. Denna intervju/utfrågning riktar sig till att undersöka fenomenet på individnivå för att därefter dra lämpliga slutsatser. Det är därför 'dina' personliga uppfattningar och erfarenheter av etnisk diskriminering som utgör centrum för denna intervju. Dessa uppfattningar kommer att an-

vändas som underlag för att beskriva, analysera, och strategibelägga fenomenet. Intervjun består av åtta frågor och beräknas ta ungefär 1 timme och 30 minuter. Under intervjun kommer självfallet ingen argumentation att ske mellan intervjuare och den intervjuade. Inga personliga åsikter kommer att uttryckas. Däremot kan det bli nödvändigt att genom demonstrationer återupprepa frågor som besvarats med: nej, eller vet ej.

Fråga 1. Om man tänker sig att man skall komma över problematiken med etnisk diskriminering, vilken samhällsnivå anser du i sådana fall vara viktigast? Är det t.ex. företagen, det civila samhället eller staten som är viktigast?

Underliggande frågor: vad är avgörande/viktigast för att bryta diskrimineringstendenser? Vilka aktörer är det framför allt som måste ändra beteendemönster?

Stödord: politik, aktörer, reproduktion.

Fråga 2. Staten med dess institutioner och lagstiftande organ beskrivs ofta som grundläggande för att ett modernt samhälle skall kunna fungera. Vad anser du om stat, lagstiftning och institutioner när det gäller etnisk diskriminering? D.v.s., tycker du att det är en korrekt uppfattning?

Underliggande frågor: Hur ser du på dess funktion? Tycker du att dem bidrar till samhörighet? Anses dem kunna skapa uppsplittring?

Stödord: nation, vi, utanförskap, system.

Fråga 3. Har du tilltro till institutioner och lagar? Kan du nämna institutioner eller lagar som är kopplade till etnisk diskriminering?

Underliggande frågor: Hur är tilltron?-attityd. Vad är din inställning? Vad behövs istället?-kunskap. Har du några förslag eller idéer på vad som skulle kunna göras?

Stödord: Diskrimineringsombudsmannen, annan myndighet, blanda ej ihop kunskap och attityd.

Fråga 4. Vad anser du om samhällets roll vad gäller etnisk diskriminering?

Underliggande frågor: Hur är tron på fristående organisationer? Vad anses deras roll vara?

Stödord: NGO: er, fack, övriga organisationer.

Fråga 5. Vad tänker du på i sammanhanget etnisk diskriminering? Vilka anser du blir diskriminerade?

Underliggande frågor: Var placerar man etnisk diskriminering? Är det t.ex. invandrare, asylsökande eller folk med utländsk bakgrund?

Stödord: *kopplingar, tilltro.*

Fråga 6. Tycker du att diskriminering är ett utbrett samhälls problem? Vet du varför diskriminering sker?

Underliggande frågor: Vad är diskriminering för dig? Hur stort anser du problemet vara? Rör det någon speciell sektorssektor?

Stödord: *fördomar, segregering, arbetsmarknad.*

Fråga 7. Var placerar du dig själv i förhållande till etnisk diskriminering? Vilken närhet har du till det?

Underliggande frågor: Har du direkt erfarenhet av diskriminering? Vet du någon annan som blivit diskriminerad?

Stödord: *erfarenheter, närhet.*

Fråga 8. Vad anser du bör göras strategimässigt för att bekämpa problematiken med etnisk diskriminering?

Underliggande frågor: Var ligger problemet? Är det invandringen i sig? Institutioner? Lagar? Civilt samhälle?

Stödord: *Stat, politik, lag, invandring, decentralisering, civilt skydds nät, åtgärder, media.*

Exempel på svarsunderlag

Kvinna, 24 år, en svensk förälder/en förälder från Pakistan, född i Sverige, student vid Internationella Handelshögskolan i Jönköping

Svar 1. Den intervjuade tycker att det är svårt att placera etnisk diskriminering inom en viss samhälls nivå. Detta p.g.a. att problematiken finns inbyggd på flera områden. Men hon tycker huvudsakligen att det är så att initiativ behövs 'uppifrån'. Samtidigt behövs dock ett lokalt engagemang 'underifrån'. För att kunna lösa problematiken måste samtliga delar av samhället dels ändra beteende, dels interagera.

Svar 2. Staten, lagstiftning och institutioner anses ha en god förmåga att skapa samhörighet, men just därför att den innehar den egenskapen kan den också verka åt det motsatta hållet, skapa uppsplittring. Den intervjuade säger att det tyvärr skapar uppsplittring som det

ser ut idag, och i det närmaste politikerförakt. Vidare går resonemanget att splittring på 'hög' nivå skapar splittring på 'låg' nivå.

Svar 3. Den tillfrågade säger att hon tror på demokrati, men inte på institutioner. Demokrati anses fungera generellt medan beslutsfattare anses vara aningslösa när det handlar om etnisk diskriminering. Den tillfrågade har inte något stort förtroende för institutioner och lagar. Hon säger vidare att det är väldigt mycket snack och samtidigt väldigt lite verkstad. Hon resonerar också i termer av att detta inte skulle vara något nytt utan att det i stort handlar om klassisk byråkrati. Vikten anses ligga bland politikernas förståelse till problemet. Hon tycker framförallt att dem stora partierna är skyldiga till detta då den här typen av frågor ofta förs av mindre partier. Mer praktisk kunskap bland politiker efterfrågas samtidigt som lagar o.s.v. måste kunna implementeras. Tycker institutionerna behöver mer invandra-re, men detta skall inte ske genom någon sorts assimilering. I detta fall nämns Diskrimineringsombudsmannen, integrationsminister samt flertalet övriga ombudsmän. Vidare anses medias roll vara betydande, samtidigt som enskilda individer inte tros inneha vetskap om att institutioner och lagar faktiskt finns.

Svar 4. Den intervjuade tror på samhällets roll i stort, men inte på fack, NGO:er och fristående organisationer. Utbildning ses som centralt och den tillfrågade anser att det är samhällets roll att genom utbildning i skola och företag ändra attityder och fördomar. Organisationer anses vara alldeles för politiskt bundna.

Svar 5. Intervjupersonen anser att de etniskt diskriminerade är folk från Mellanöstern framförallt. Samtidigt säger hon att hon tycker att det förut var afrikaner som drabbades. I detta resonemang nämns att Européer och människor från Nordamerika inte drabbas lika hårt. Hon tycker att mycket handlar om hur nära folk står till den svenska normen, med hänsyn till utseende, namn, språk, religion o.s.v.

Svar 6. Den intervjuade tycker att diskriminering är ett oerhört problem som ofta tar sin grund i vardagsrasism. Här anses arbetsmarknaden ha en avgörande roll i att det avspeglar sig på enskilda individer. Diskriminering sker p.g.a. fördomar som växer fram därför att medias och politikernas diskurser är felriktade. Hon säger att grunden till diskriminering är att det inpräntas via dagens kommunikationsmedel, det är inte något man är född med.

Svar 7. Hon har inte personligen blivit drabbad av diskriminering p.g.a. att hon aldrig befunnit sig i en sådan situation. Men hon tycker samtidigt att det är svårt att avgöra grunden till ett avslag i fråga om t.ex. arbete, hur vet man? Den tillfrågade nämner flertalet släktingar som blivit diskriminerade, t.ex. på arbetsmarknaden.

Svar 8. Den tillfrågade anser att en stor del av problematiken ligger i segregationen. Framförallt så måste fördomar bekämpas och detta görs bäst genom att bryta segregationen. En större förståelse måste skapas bland medborgare samtidigt som man börjar i väldigt tidig ålder rent utbildningsmässigt, dagis föreslås. Om dagens dagisbarn får gå igenom ett välutvecklat utbildningssystem så kommer dem i framtiden inte att diskriminera, och det kommer således inte att vara något problem. Ledordet är att mönstret skall brytas i tidig ålder.

Man, 26 år, född i Syrien, student vid Ingenjörshögskolan i Jönköping

Svar 1. Den intervjuade är övertygad om att det är inom skolvärlden som beteendeförändringar måste börja ske. Detta skall ske ihop med att politiker och övriga aktörer samtidigt förändrar beteende. Vidare anser han att politiker är skyldiga att stödja framväxten av ett fungerande, ickediskriminerande system. Detta sker med fördel genom att man börjar i skolvärlden.

Svar 2. Den intervjuade anser att dagens institutioner skapar uppsplittring bland annat p.g.a. att det finns alldeles för lite människor med utländskt ursprung i institutionerna. På detta sätt avspeglar dem inte samhällsstrukturen. Vidare anser han att rättsväsendet är direkt diskriminerande, bland annat nämndemän och domare är diskriminerande i det avseende att de dömer folk av utländsk härkomst hårdare. Han tycker vidare att institutioner och lagstiftning inte präglas av rättvisa och jämlikhet.

Svar 3. Den intervjuade säger att han har en låg tilltro till institutioner och känner sig väldigt osäker på deras funktion. Han tycker att de är långsamma och att de behöver lägga en hel del tid på att komma någon vart. Han känner till DO och flera andra ombudsmän och tycker att de är bra att de finns, men känner sig osäker på deras funktion. Han känner sig också osäker på om han skulle kunna tänka sig att vända sig dit. Den dåliga funktionen är avgörande i detta, han tycker att det verkar meningslöst som det ser ut idag.

Svar 4. Den intervjuade anser att samhällsfunktionen är viktig och säger att olika typer av organisationer och fackföreningar ofta är bra. Han har bland annat personlig erfarenhet av att ha fått hjälp av facket med frågor rörande etnisk diskriminering. Samhället och dess funktioner har en viktig roll på en mängd olika områden, t.ex. facken på arbetsmarknaden.

Svar 5. Den intervjuade tycker att de som blir diskriminerade framförallt är utomeuropéer. I diskrimineringsavseende är utseende en väldigt viktig fråga. Efter detta är det dem språkliga kunskaperna som avgör. Vidare anser han också att religionstillhörighet spelar en stor roll.

Svar 6. Den tillfrågade tycker att problemen med etnisk diskriminering är så omfattande att han funderar på att lämna landet. Han tycker också att det är så att det är väldigt tydligt både på arbetsmarknad och boendemarknad. Diskriminering beskriver han som en orättfärdig akt som leder till att en person behandlas olikt en annan, på grunder som har med t.ex. religion och utseende att göra.

Svar 7. Han har inte haft några problem med diskriminering själv, men hans mor har blivit diskriminerad inom hemtjänsten. Hon har vid flertalet tillfällen sparkats innan den 2-åriga ingångsperioden tagit slut. I detta avseende är det kommunerna själva som diskriminerar säger han.

Svar 8. Den intervjuade anser att problemet kan lösas genom att regeringen föregår med gott exempel. Detta genom att avspegla samhällets mångfald genom institutionerna. Om detta görs så blir det inga större problem med att göra övriga förändringar, t.ex. bland individer. Han tycker att grunden i problematiken är att ha ett styre som folk litat på. För detta krävs en mängd förändringar, bland annat mer folk med utländsk bakgrund i högre positioner. På detta sätt skapas mer legitimitet och en bättre representation. Det blir en förebild i slutändan som gör så att individer, företag m.m. ändrar synvinkel och fördomar minskar.

